

The Reproduction of Gender Domination and the Erosion of Marital Intimacy: A Process Model of the Care-Bonding Cycle

Mahsa Mirhoseini¹, SeyedAlireza Afshani², Hossein Afrasiabi³, Maliheh Alimondegari⁴

1. PhD Student of Sociology of Social Problems of Iran, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. mahsa.mirhosseini@gmail.com
2. Professor of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran (Corresponding Author). afshanalireza@gmail.com
3. Professor of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. hafrasiabi@yazd.ac.ir
4. Associate Professor of Demography, Department of Demography and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. m.alimondegari@yazd.ac.ir

Original Article

Abstract

Background and aim: Marital intimacy is a fundamental component of the quality of marital relationships and family well-being. However, the social and relational mechanisms contributing to its erosion have received comparatively limited attention. This study aimed to explain the process of reproducing gender domination and how it is linked to the erosion of marital intimacy.

Data and method: This qualitative study employed Charmaz's constructivist grounded theory approach. Participants were 29 married women and men from Yazd, Iran, selected through purposive maximum-variation sampling. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using initial, focused, and theoretical coding, constant comparison, and theoretical memo-writing.

Findings: The findings showed that gender domination does not directly reduce marital intimacy; rather, it operates through a gradual and cumulative process. The reproduction of gender norms and unequal power relations constrains couples' capacity to recognize each other's needs and provide responsive care. This disruption weakens mutual recognition and perceptions of relational justice, ultimately leading to the erosion of emotional capital and a decline in marital intimacy. Based on these findings, a processual model of the Care-Bonding Cycle of Erosion was conceptualized.

Conclusion: The model demonstrates that marital intimacy develops through a dynamic cycle of need recognition, caring responsiveness, mutual recognition, and relational justice. Disruption of this cycle shifts the relationship from a pathway of care-based bonding toward a pathway of erosion. The primary contribution of this study is its processual explanation of how unequal power relations are transformed into the gradual erosion of emotional bonds within marital life.

Keywords: Marital Intimacy; Gender Domination; Care-Based Bonding; Recognition; Relational Justice.

Received: 16/7/2026

Accepted: 19/8/2026

Citation: Mirhoseini, M., Afshani, S.A., Afrasiabi, H., Alimondegari, M. (2026). Reproduction of Gender Domination and Erosion of Marital Intimacy: Presenting a Process Model of the Erosion of the Care-Bonding Cycle, *Journal of Iranian Social Studies*, 20(1), 112-140. <https://doi.org/10.22034/jss.2026.2094673.1970>

Extended Abstract

Introduction

Marital intimacy is a central dimension of couple relationship quality and family well-being. However, existing research has often explained intimacy primarily through individual and psychological factors, such as attachment, personality, emotional intelligence, communication skills, and relationship satisfaction. These factors provide only a partial account of how social structures, gender norms, and power relations shape everyday intimate experiences. Less attention has been given to the processes through which unequal gender relations become embedded in ordinary marital practices and gradually undermine the relational conditions through which intimacy is produced and sustained.

Research on intimate relationships highlights perceived partner responsiveness, emotional support, mutual care, and constructive interaction as foundations of relationship quality (Reis & Shaver, 1988; Reis et al., 2004; Feeney & Collins, 2015). Intimacy develops when partners experience one another as understanding, validating, and responsive to their needs. At the same time, theories of gender order and symbolic domination show that intimate relationships are embedded in systems of gendered expectations and unequal power relations (Bourdieu, 2001; Ridgeway, 2011). Gender inequality may be reproduced through everyday practices such as unequal domestic labor, asymmetrical decision-making, gendered emotional work, and the normalization of women's sacrifice. The present study integrates these perspectives by conceptualizing care as a relational mechanism through which structural inequality is translated into everyday experiences of intimacy.

Care involves recognition of needs, responsive action, respect, and acknowledgment of a partner's value and dignity. When care is voluntary, reciprocal, and perceived as fair, it can strengthen trust, emotional security, mutual recognition, and relational attachment; when it becomes gendered, obligatory, and asymmetrical, its capacity to generate intimacy progressively declines. The study therefore aimed to explain how gendered domination is reproduced within marital relationships and through what relational mechanisms it contributes to the gradual erosion of marital intimacy.

Methods and Data

The study employed a qualitative design based on Charmaz's constructivist grounded theory to develop a processual explanation grounded in participants' lived experiences. It was conducted in Yazd, Iran, with 29 married participants selected through purposive maximum-variation sampling. Participants were 25–49 years old and had been married for 5–18 years. Data were collected through semi-structured interviews lasting approximately 90–120 minutes and addressing marital

power, decision-making, division of responsibilities, perceived fairness or inequality, care, emotional expression, recognition or neglect, and their effects on intimacy. Line-by-line initial coding was followed by focused and theoretical coding until theoretical sufficiency was achieved. Credibility was strengthened through repeated review of interviews, direct quotations, expert review, participant feedback, and systematic documentation.

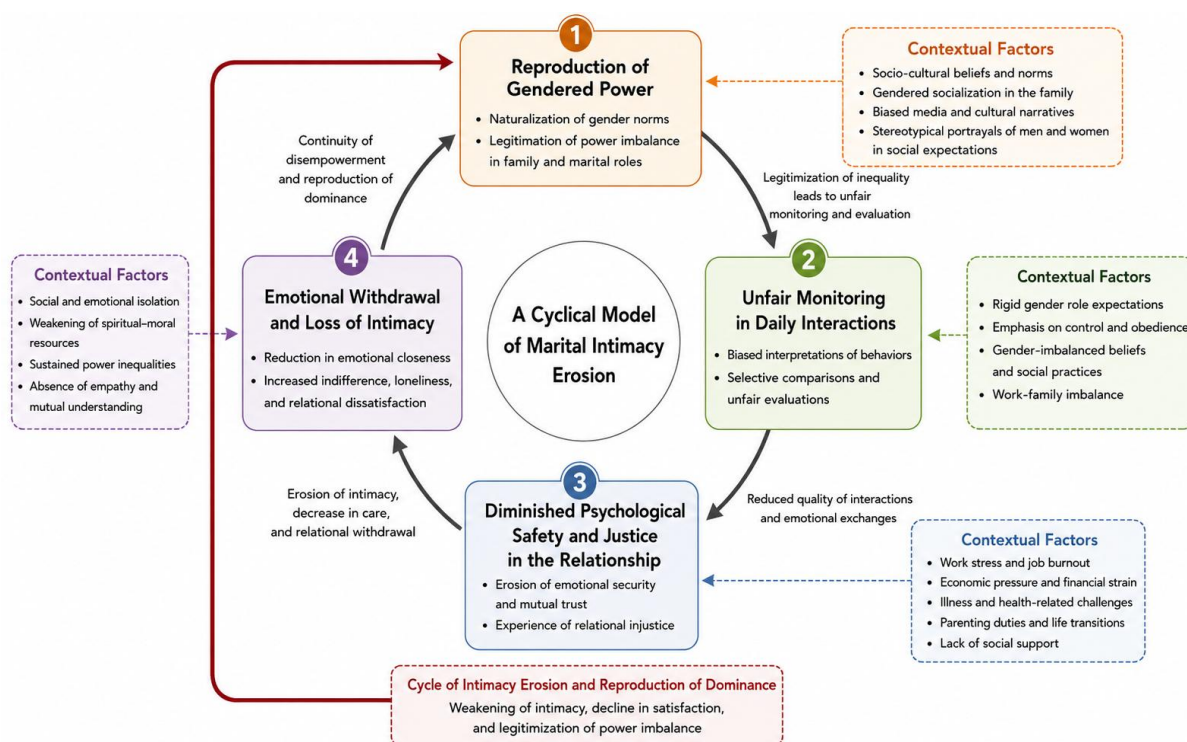
Findings

The analysis generated a processual model comprising four interconnected stages: reproduction of gendered domination, disruption of the care process, relational rupture, and erosion of marital intimacy. The first stage involved asymmetrical power distribution, unilateral decision-making, economic control, naturalized gender inequality, gendered domestic labor, and patriarchal expectations. Men were more often positioned as decision-makers and economic authorities, while women were expected to accommodate, sacrifice, maintain family harmony, and assume disproportionate domestic and emotional responsibilities. Thus, gender domination was reproduced largely through normalized everyday practices rather than overt coercion.

The second stage was disruption of the care process. Gendered inequality constrained partners' ability to recognize and respond to one another's emotional and practical needs. Emotional neglect, dismissal of feelings, instrumental responses, and unequal caring responsibilities transformed care from a reciprocal practice into a largely one-sided and gendered obligation. Women frequently described responsibility for family members' emotional well-being, childcare, conflict management, and household stability, while their own needs for support and recognition remained less visible. The third stage involved relational rupture and weakening mutual recognition. Repeated failures of care responsiveness encouraged protective silence, emotional avoidance, suppression of feelings, and withdrawal. Participants increasingly avoided expressing dissatisfaction or seeking support when previous attempts had been ignored, minimized, or converted into conflict. Consequently, emotional disclosure and expectations of being understood declined, weakening the experience of being seen, heard, and valued. Perceptions of relational injustice also intensified as caring efforts became invisible or taken for granted.

The final stage was cumulative erosion of marital intimacy. This decline was described not as the consequence of a single crisis, but as an accumulation of neglect, inadequate care, silence, emotional distance, diminished trust, reduced belonging, and declining marital satisfaction. Couples could continue living together and performing marital roles while increasingly experiencing emotional distance or merely cohabitation. Intimacy erosion was therefore understood as gradual depletion of emotional capital and weakening of the couple bond.

These findings led to the Processual Model of the Erosion of the Care-Bonding Cycle. The model indicates that gendered domination does not directly and mechanically reduce intimacy; rather, it disrupts the relational cycle through which intimacy is continuously reproduced. Under relatively equitable conditions, recognition of needs, care responsiveness, mutual recognition, and relational justice reinforce one another and reproduce emotional capital. Under unequal power conditions, this cycle progressively shifts from care-based bonding toward relational erosion.

Conclusion and Discussion

The study's contribution is identifying the relational mechanisms through which unequal power becomes translated into the gradual erosion of emotional bonds. Gendered norms shape the distribution of voice, resources, responsibilities, and recognition; these inequalities constrain need recognition and care responsiveness. As care becomes asymmetrical, mutual recognition and relational justice weaken, encouraging protective silence, emotional withdrawal, and depletion of emotional capital. Thus, care, recognition, and justice are interconnected mechanisms through which intimacy is reproduced or eroded. The study also contributes to the sociology of family by connecting macro-level gendered power with the micro-level experience of being cared for, recognized, valued, and treated fairly. Sustaining marital intimacy therefore requires not only communication and emotional skills, but also reciprocity in care, equitable decision-making,

recognition of unpaid and emotional labor, and transformation of gendered expectations that normalize asymmetrical responsibility.

Ethical Considerations

All ethical considerations, including confidentiality, trustworthiness, citation accuracy, respect for contributors, adherence to ethical data collection standards, and participant privacy have been taken into account by the researchers. All study participants were assured of the confidentiality of the research findings, and their involvement was fully voluntary. This study was conducted within the framework of the Ethics Committee on research at Yazd University (ethics code: 1403.038).

Acknowledgments

This paper is based on the doctoral dissertation of the first author in the field of Sociology at Yazd University, which benefitted from comments from Supervisor and advisors as well as critical and constructive comments of the dissertation's reviewers. The authors are deeply indebted to all the participants in this study.

Funding

This paper is based on a research project titled "Processes of formation, continuity and reproduction of couple intimacy" supported by the Iran National Science Foundation (INSF) [grant number 4040349].

Authors' Contributions

MA contributed to performing data analyses. HA contributed data analysis tools and technical support. AA and MM contributed to creating the design of the study and data analyses and writing the manuscript. All authors read and approved of the final manuscript.

Conflicts of Interest

The authors declared no conflicts of interest.

Author's ORCID

Mahsa Mirhoseini: <https://orcid.org/0009-0007-8127-7480>

Alireza Afshani: <https://orcid.org/0000-0002-2311-3329>

Hosein Afrasiabi: <https://orcid.org/0000-0003-4830-329X>

Maliheh Alimondegari: <https://orcid.org/0000-0001-9346-9374>

References

- Bourdieu, P. (2001). *Masculine domination*. Stanford University Press.
- Carlson, D. L., Miller, A. J., & Sassler, S. (2018). Stalled for whom? Change in the division of particular housework tasks and their consequences for middle- to low-income couples, *Socius*, 4(1), <https://doi.org/10.1177/2378023118765867>
- Chen, W. L., & Liao, W. T. (2021). Emotion regulation in close relationships: The role of individual differences and situational context, *Frontiers in Psychology*, 12(1), 1-11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.697901>
- Connell, R. (2009). *Gender in world perspective*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. (2020). *Confronting equality: Gender, knowledge and global change*. Routledge.
- Connell, R. W. (1990). The State, Gender, and Sexual Politics: Theory and Appraisal. *Theory and Society*, 19(5), 507-544. <http://www.jstor.org/stable/657562>
- Debrot, A., Cook, W. L., Perez, M., & Horn, A. B. (2012). Deeds matter: Daily enacted responsiveness and intimacy in couples' daily lives, *Journal of Family Psychology*, 26(4), 617-627. <https://doi.org/10.1037/a0028666>
- Debrot, A., Meuwly, N., Muise, A., Impett, E. A., & Schoebi, D. (2017). More than just sex: Affection mediates the association between sexual activity and well-being, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(3), 287-299. <https://doi.org/10.1177/0146167216684124>
- Deutsch, F. M. (2007). Undoing gender, *Gender & Society*, 21(1), 106-127. <https://doi.org/10.1177/0891243206293577>
- Eizadi M, Homaei R, Jayervand H, Joharifard R. (2025). Predicting Marital Quality Based on Emotional Empathy and Sexual Satisfaction in Married Female Nurses in Ahvaz. *Jundishapur Scientific Medical Journal*. 24(4):392-402. {in Persian} <https://www.doi.org/10.22118/jsmj.2025.522477.3891>
- English, T., John, O. P., & Gross, J. J. (2013). Emotion regulation in close relationships. In J. A. Simpson & L. Campbell (Eds.), *The Oxford handbook of close relationships* (pp. 500-513). Oxford University Press.
- Erber, R., & Erber, M. W. (2024). *Intimate relationships: Issues, theories, and research*. Routledge.
- Falconier, M. K., & Kuhn, R. (2019). Dyadic coping in couples: A conceptual integration and a review of the empirical literature, *Frontiers in Psychology*, 10, 571. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00571>
- Farahmand, M., & Baharloui, M. (2022). Strategies of resistance and rethinking: Women's experience in the process of gender inequality within the family, *Social Development Quarterly*, 16(3), 27-62. 27-62. {in Persian} <https://doi.org/10.22055/qjsd.2022.32512.2158>
- Feeney, B. C., & Collins, N. L. (2015). A new look at social support: A theoretical perspective on thriving through relationships, *Personality and Social Psychology Review*, 19(2), 113-147. <https://doi.org/10.1177/1088868314544222>
- Feeney, B. C., & Collins, N. L. (2015). Thriving through relationships, *Current Opinion in Psychology*, 1, 22-28. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2014.11.001>
- Ghaffari, M., & Ramezani, N. (2020). Marital Justice and Marital Quality: Mediator Effects for Covert Relational Aggression. *Journal of Family Research*, 15(4), 487-503. {in Persian} <https://doi.org/10.29252/jfr.15.04.03>

- Gorbanih, F., Alimardani-Soumeh, S., Heedarirad, H., & Beh Afarin, R. (2021). The role of communication skills and conflict resolution techniques in predicting marital satisfaction among couples. *Journal of Clinical Psychology Achievements*, 7(1), 1-12. {in Persian} <https://doi.org/10.22055/jacp.2021.34557.1159>
- Risman, B. J. (2018). *Where the millennials will take us: A new generation wrestles with the gender structure*. Oxford University Press.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process, *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Honneth, A. (1996). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. MIT Press.
- Joel, S., Eastwick, P. W., Allison, C. J., Arriaga, X. B., Baker, Z. G., Bar-Kalifa, E., ... Wolf, S. (2020). Machine learning uncovers the most robust self-report predictors of relationship quality across 43 longitudinal couples' studies, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(32), 19061-19071. <https://doi.org/10.1073/pnas.1917036117>
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (2020). Research on marital satisfaction and stability in the 2010s: Challenging conventional wisdom, *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 100-116. <https://doi.org/10.1111/jomf.12635>
- Knudson-Martin, C., & Mahoney, A. R. (Eds.). (2009). *Couples, gender, and power: Creating change in intimate relationships*. Springer Publishing Company.
- Koraei, A., & Pirsaghi, P. (2023). Marital Conflict, Resilience and Structure of Power Distribution in the Family as Predictors of the Marital Quality of Women with Military Spouses: A Discriminant Study. *Military Psychology*. 14(1), 151-172. {in Persian} <https://dor.org/20.1001.1.25885162.1402.14.53.7.6>
- Laurenceau, J. P., Rivera, L. M., Schaffer, A. R., & Pietromonaco, P. R. (2004). Intimacy as an interpersonal process: Current status and future directions. In *Handbook of closeness and intimacy*, Psychology Press, 71-88. <https://B2n.ir/eh2786>
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2010). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Publications.
- Niazi, M., Siadatian, S. H., Goudarz, Z. (2025). Phenomenology of Lived Experience of Couples with High Marital Satisfaction. *Journal of Culture of Counseling and Psychotherapy*, 16(61), 191-218. {in Persian} <https://doi.org/10.22054/qccpc.2025.75982.3204>
- Overall, N. C., & McNulty, J. K. (2016). What type of communication during conflict is beneficial for intimate relationships? *Current Opinion in Psychology*, 13(1), 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.03.002>
- Randall, A. K., & Bodenmann, G. (2017). Stress and its associations with relationship satisfaction, *Current Opinion in Psychology*, 13(1), 96-106. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.010>
- Reis, H. T., & Gable, S. L. (2015). Responsiveness, *Current Opinion in Psychology*, 1, 67-71. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.01.001>
- Reis, H. T., Clark, M. S., & Holmes, J. G. (2004). Perceived partner responsiveness as an organizing construct in the study of intimacy and closeness. In *Handbook of closeness and intimacy* (pp. 211-236). Psychology Press.
- Reis, H. T. (2018). Intimacy as an interpersonal process. In *Relationships, well-being and behaviour*, 113-143. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203732496-5>

- Ridgeway, C. L. (2011). *Framed by gender: How gender inequality persists in the modern world*. Oxford University Press.
- Sharifi Saei, M.h., & Azad Aramaki, T. (2021). Women's power and resistance in the Iranian family: Women's narratives of cultural resistance methods in the family, *Iranian Cultural Research*, 14(1), 1-36. {in Persian} <https://doi.org/10.22035/jicr.2021.2676.3081>
- Shayesteh, Z., Khodami, A., Azizi, J., & Beiraghipanah, E. (2026). Proposing a Model of Women's Resistance Strategies in Confronting Gender Inequality within the Family: A Case Study of Female Students at Islamic Azad University, Shiraz Branch. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (8), 1-21. {in Persian} <https://doi.org/10.22034/api.2026.2086858.1685>
- Sheikh Ghommi, N., & Bahmani, M. (2025). Transformations and changes in the form and nature of contemporary marriage and family. *National Conference on Contemporary Transformations and Challenges of Singleness, Family, and Education*. {in Persian} <https://civilica.com/doc/2284014/>
- Shockley, K. M., Clark, M. A., Dodd, H., & King, E. B. (2021). Work-family strategies during COVID-19: Examining gender dynamics among dual-earner couples with young children, *Journal of Applied Psychology*, 106(1), 15-28. <https://doi.org/10.1037/apl0000857>
- Van Yperen, N. W., & Buunk, B. P. (1990). A longitudinal study of equity and satisfaction in intimate relationships, *European Journal of Social Psychology*, 20(4), 287-309. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420200403>

بازتولید سلطه جنسیتی و فرسایش صمیمیت زناشویی: ارائه مدل فرایندی فرسایش چرخه پیوند آفرینی مراقبتی

مهسا میرحسینی^۱، سیدعلیرضا افشانی^{۲*}، حسین افراسیابی^۳، ملیحه علی‌مندگاری^۴

۱- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

۲- *استاد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. (نویسنده مسئول) afshanalireza@yazd.ac.ir

۳- استاد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

۴- دانشیار جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی و مردم‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

مقاله پژوهشی

چکیده

زمینه و هدف: صمیمیت زناشویی یکی از مؤلفه‌های اساسی کیفیت روابط زوجی و بهزیستی خانواده است، با این حال، سازوکارهای اجتماعی و رابطه‌ای مؤثر بر فرسایش آن کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. پژوهش حاضر با هدف تبیین فرایند بازتولید سلطه جنسیتی و چگونگی پیوند آن با فرسایش صمیمیت زناشویی انجام شد.

روش و داده‌ها: این پژوهش با رویکرد کیفی و روش نظریه داده‌بنیاد سازه‌گرایانه چارمز انجام گرفت. مشارکت‌کنندگان ۲۹ نفر از زنان و مردان متأهل شهر یزد بودند که با نمونه‌گیری هدفمند و حداکثر تنوع انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری و با استفاده از کدگذاری اولیه، متمرکز و نظری، مقایسه مستمر و یادداشت‌نویسی نظری تحلیل شدند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که سلطه جنسیتی به‌طور مستقیم موجب کاهش صمیمیت زناشویی نمی‌شود، بلکه از طریق فرایندی تدریجی و انباشتی عمل می‌کند. بازتولید هنجارهای جنسیتی و روابط نابرابر قدرت، ظرفیت زوجین برای نیازشناسی و پاسخدهی مراقبتی را محدود می‌سازد، این اختلال به تضعیف بازشناسی متقابل و ادراک عدالت رابطه‌ای و در نهایت به فرسایش سرمایه عاطفی و کاهش صمیمیت می‌انجامد. بر پایه این یافته‌ها، مدل فرایندی فرسایش چرخه پیوند آفرینی مراقبتی مفهوم‌پردازی شد.

بحث و نتیجه‌گیری: این مدل نشان می‌دهد که صمیمیت زناشویی در چرخه‌ای پویا از نیازشناسی، پاسخدهی مراقبتی، بازشناسی متقابل و عدالت رابطه‌ای شکل می‌گیرد و اختلال در این چرخه، آن را از مسیر پیوند آفرینی به مسیر فرسایش سوق می‌دهد. دستاورد اصلی پژوهش، ارائه تبیینی فرایندی از چگونگی تبدیل روابط نابرابر قدرت به فرسایش تدریجی پیوند عاطفی در زندگی زناشویی است.

واژگان کلیدی: صمیمیت زناشویی، سلطه جنسیتی، پیوند آفرینی مراقبتی، بازشناسی، عدالت رابطه‌ای.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۵/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۴/۲۵

ارجاع: میرحسینی، م.، افشانی، س.ع.، افراسیابی، ح.، و علی‌مندگاری، م. (۱۴۰۵). بازتولید سلطه جنسیتی و فرسایش صمیمیت زناشویی: ارائه مدل فرایندی فرسایش چرخه پیوند آفرینی مراقبتی، *مطالعات اجتماعی ایران*، ۲۰(۱)، ۱۴۰-۱۱۲. <https://doi.org/10.22034/jss.2026.2094673.1970>

مقدمه و بیان مسأله

تحولات چند دهه اخیر در خانواده ایرانی، روابط زناشویی را با دگرگونی‌های عمیقی مواجه ساخته است (شیخ قمی و بهمنی، ۱۴۰۴: ۴). افزایش سطح تحصیلات، گسترش اشتغال زنان، تغییر الگوهای فرزندآوری، توسعه رسانه‌های نوین، افزایش فردگرایی و تحول در انتظارات نسل‌های جدید از زندگی مشترک، الگوهای سنتی روابط زن و شوهر را به چالش کشیده است، اما همچنان نشانه‌هایی از تبعیض و نابرابری در زمینه‌هایی چون تقسیم کار خانگی، تصمیم‌گیری‌ها و محدودیت‌های رفتاری به چشم می‌خورد (شایسته و همکاران، ۱۴۰۴: ۶) و ساختار قدرت درون خانواده همچنان به نفع مردان باقی مانده است. تصمیم‌گیری‌های اساسی، محدودیت‌های رفت و آمد، نظارت شدید بر روابط اجتماعی زنان و تقسیم ناعادلانه مسئولیت‌های خانگی از جمله مصادیق نابرابری در خانواده به شمار می‌روند (آزادارمکی، ۲۰۱۶). در چنین بستری، صمیمیت زناشویی بیش از گذشته به یکی از مؤلفه‌های اساسی پایداری خانواده و رضایت از زندگی مشترک تبدیل شده است. امروزه دوام ازدواج صرفاً بر پایه ایفای نقش‌های سنتی یا تعهدهای حقوقی و اخلاقی تبیین نمی‌شود، بلکه کیفیت تعاملات عاطفی، تجربه حمایت متقابل، احساس فهمیده شدن و ادراک عدالت در رابطه، نقش تعیین‌کننده‌ای در استمرار زندگی مشترک یافته‌اند (نیازی، سیادتیان آرانی و گودرز، ۱۴۰۴؛ یزدی و همکاران، ۱۴۰۴؛ غفاری و رضانی، ۱۳۹۸).

در همین حال، شواهد پژوهشی نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از تعارض‌های زناشویی، احساس نارضایتی از رابطه و حتی گسست‌های خانوادگی، نه صرفاً ناشی از اختلافات فردی یا ضعف مهارت‌های ارتباطی، بلکه ریشه در الگوهای نابرابر تعامل، توزیع نامتقارن قدرت و انتظارات جنسیتی دارد (حاجیلو، گلابی، قلعه‌کندی، ۱۴۰۲؛ علیمردانی صومعه، ۱۴۰۰). در بسیاری از خانواده‌ها، با وجود افزایش سرمایه فرهنگی و اقتصادی زنان و تغییر انتظارات آنان از زندگی مشترک، بخشی از الگوهای سنتی قدرت همچنان در قالب تقسیم کار جنسیتی، کنترل منابع، تصمیم‌گیری‌های یک‌جانبه، نابرابری در کار مراقبتی و محدودیت در ابراز هیجان بازتولید می‌شود. یافته‌های مطالعه شریفی‌ساعی و آزادارمکی (۲۰۲۱) نشان داد که زنان از استراتژی‌هایی مانند مبارزه برای معنا، مقاومت در برابر کلیشه‌های جنسیتی، مقاومت از طریق سنت و ظاهر اطاعت اما مقاومت پنهان در خانواده، برای مقاومت در برابر سلطه مردان استفاده می‌کنند و از این طریق سعی می‌کنند قدرت مردان را در خانه کنترل کرده و آن را متعادل کنند (فرهمند و بهارلویی، ۲۰۲۲). این وضعیت، خانواده ایرانی را در موقعیتی گذار قرار داده است، موقعیتی که در آن، ارزش‌های مشارکت‌جویانه و برابری‌خواهانه با هنجارهای دیرپای مردسالارانه در تعامل، تعارض و گاه همزیستی قرار گرفته‌اند.

با وجود اهمیت این تحولات، بخش قابل توجهی از مطالعات مربوط به صمیمیت زناشویی، همچنان بر متغیرهای فردی و روان‌شناختی مانند سبک‌های دلبستگی، ویژگی‌های شخصیتی، هوش هیجانی، مهارت‌های ارتباطی یا رضایت فردی تمرکز داشته‌اند. هرچند این متغیرها سهم مهمی در تبیین کیفیت روابط زوجین دارند، اما قادر نیستند نشان دهند که چگونه ساختارهای اجتماعی، روابط قدرت و هنجارهای جنسیتی، تجربه روزمره صمیمیت را شکل می‌دهند یا محدود می‌سازند. در نتیجه، ابعاد ساختاری و فرهنگی روابط زناشویی، به‌ویژه نحوه توزیع قدرت، مشروعیت انتظارات، تقسیم مسئولیت‌های مراقبتی و فرآیندهای بازشناسی متقابل، کمتر در کانون تحلیل قرار گرفته‌اند.

یکی از سازوکارهای کمتر مورد توجه در ادبیات جامعه‌شناسی خانواده، نقش مراقبت در تولید و تداوم صمیمیت است. مراقبت در روابط زوجی صرفاً مجموعه‌ای از رفتارهای حمایتی یا عاطفی نیست، بلکه فرایندی اجتماعی و رابطه‌ای است که بر پایه حساسیت نسبت به نیازهای دیگری، پاسخ‌گویی مسئولانه، احترام متقابل و بازشناسی ارزش و کرامت شریک زندگی، شکل

می‌گیرد. زمانی که این فرایند به صورت متقابل، داوطلبانه و عادلانه جریان یابد، می‌تواند به تقویت اعتماد، احساس ارزشمندی، امنیت هیجانی و در نهایت صمیمیت بینجامد، اما هنگامی که مراقبت تحت تأثیر روابط نابرابر قدرت، انتظارات جنسیتی یا الگوهای سلطه قرار گیرد، از کنشی پیوندآفرین به وظیفه‌ای تحمیل شده و جنسیت زده تبدیل می‌شود. در چنین شرایطی، چرخه مراقبت دچار اختلال شده و ظرفیت آن برای تولید پیوند عاطفی و صمیمیت به تدریج فرسایش می‌یابد.

بر همین اساس، پژوهش حاضر با اتکا به داده‌های یک مطالعه کیفی در میان زوج‌های متأهل شهر یزد و در چارچوب مدل پیوندآفرینی مراقبتی، می‌کوشد نشان دهد که بازتولید سلطه جنسیتی چگونه از طریق سازوکارهایی همچون کنترل منابع، نابرابری در تقسیم کار مراقبتی، هنجارهای جنسیتی در ابراز هیجان، نابرابری در حق اظهارنظر و عادی‌سازی فداکاری یک‌جانبه، چرخه پیوندآفرینی مراقبتی را مختل کرده و زمینه فرسایش صمیمیت در روابط زوجین را فراهم می‌کند. نوآوری این پژوهش در آن است که برخلاف مطالعاتی که رابطه میان نابرابری جنسیتی و کیفیت زندگی زناشویی را عمدتاً به صورت مستقیم بررسی کرده‌اند، این پژوهش با ارائه یک تبیین فرایندی نشان می‌دهد که در تجربه زوج‌های مورد مطالعه، نابرابری جنسیتی از مسیر اختلال در سازوکارهای مراقبتی و تضعیف بازشناسی متقابل، با فرسایش صمیمیت پیوند می‌یابد. از این منظر، پژوهش حاضر می‌کوشد با تمرکز بر تجربه زیسته و روایت‌های زوج‌های مورد مطالعه در یزد، به فهم عمیق‌تری از چگونگی درهم‌تنیدگی قدرت، جنسیت، مراقبت و صمیمیت در این روابط زوجی دست یابد.

پیشینه تجربی

پژوهش‌های تجربی، اهمیت فرایندهای تعاملی و پاسخ‌دهی متقابل را در کیفیت روابط زوجین تأیید کرده‌اند. پژوهش میرکاظم، شریعتمدار و فرحبخش (۱۴۰۴) نشان داد نگرش مثبت به ابراز هیجان همسر، گفت‌وگوی تسهیل‌گرانه، انعطاف‌پذیری و تنظیم هیجان از مؤلفه‌های اصلی صمیمیت عاطفی هستند، در حالی که انتظارات جنسیتی و محدودیت در ابراز هیجان با کاهش صمیمیت همراه است. دبروت و همکاران^۱ (۲۰۱۲) نشان دادند که پاسخ‌دهی روزانه همسر به نیازهای عاطفی از نیرومندترین پیش‌بینی‌کننده‌های رضایت زناشویی، اعتماد متقابل و ثبات رابطه است. همچنین، پژوهش فینی و کالینز^۲ (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که روابط صمیمانه زمانی به شکوفایی فردی و رابطه‌ای می‌انجامد که حمایت، مراقبت و پاسخ‌دهی به نیازهای شریک زندگی به صورت متقابل، مستمر و حساس به بافت رابطه اعمال شود. در این چارچوب، مراقبت صرفاً مجموعه‌ای از رفتارهای یاری‌رسان نیست، بلکه فرایندی رابطه‌ای است که احساس امنیت، ارزشمندی و تعلق را در هر دو شریک زندگی تقویت می‌کند.

علاوه بر این، فراتحلیل‌ها و مرورهای نظام‌مند نشان داده‌اند که فرایندهای تعاملی مانند پاسخ‌دهی همدلانه، حمایت متقابل، تنظیم هیجان و شیوه‌های سازنده حل تعارض، نسبت به ویژگی‌های فردی یا متغیرهای جمعیت‌شناختی، پیش‌بینی‌کننده‌های قوی‌تری برای کیفیت و پایداری روابط زناشویی هستند و کیفیت تعاملات روزمره و مدیریت تعارض، نقشی تعیین‌کننده در دوام روابط بلندمدت دارند (جوئل و همکاران^۳، ۲۰۲۰؛ کارنی و برادبری^۴، ۲۰۲۰). با وجود این، بخش مهمی از این ادبیات همچنان صمیمیت را عمدتاً به عنوان فرایندی میان‌فردی مطالعه کرده و کمتر به شرایط اجتماعی و ساختاری مؤثر بر شکل‌گیری پاسخ‌دهی متقابل پرداخته است.

¹ Debot et al

² Feeney & Collins

³ Joel et al

⁴ Karney & Bradbury

پژوهش‌های جدید همچنین نشان می‌دهند که افزایش تحصیلات و مشارکت اقتصادی زنان الزاماً به توزیع برابر قدرت در خانواده منجر نشده است. شاکلی و همکاران^۱ (۲۰۲۱) نشان دادند که در بسیاری از خانواده‌ها، تصمیم‌گیری، تقسیم مسئولیت‌های مراقبتی و مدیریت امور خانه همچنان بر پایه هنجارهای سنتی جنسیتی سامان می‌یابد و به شکل‌گیری نابرابری پنهان در روابط زوجی می‌انجامد. این یافته نشان می‌دهد که تغییر نقش‌های اجتماعی زنان، بدون تحول در الگوهای فرهنگی و رابطه‌ای، به تنهایی روابط برابر و صمیمانه‌تر را تضمین نمی‌کند.

یافته‌های کرایبی و پیرساقی (۱۴۰۲) نیز نشان داد که شیوه‌های اعمال قدرت، تعارضات زناشویی، ساختار قدرت، حوزه و قلمرو قدرت و تاب‌آوری از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های کیفیت زناشویی زنان هستند. همچنین دباغی، محمدی و جمشیدی (۱۴۰۲) نشان دادند که هنجارهای جنسیتی، باورها و رفتارهای زنان را به گونه‌ای شکل می‌دهند که آنان الگوهای نابرابر روابط را ناخودآگاه می‌پذیرند. افزون بر این، کارلسون، میلر و ساسلر^۲ (۲۰۱۸) نشان دادند که ادراک نابرابری در تقسیم کار خانگی و مسئولیت‌های مراقبتی، حتی پس از کنترل وضعیت اقتصادی خانواده، با کاهش رضایت زناشویی و افزایش تنش‌های رابطه‌ای همراه است.

مطالعات همچنین نشان می‌دهند که سلطه جنسیتی در خانواده معاصر الزاماً در قالب اقتدار آشکار ظاهر نمی‌شود، بلکه می‌تواند در الگوهای ظریف و روزمره‌ای مانند نادیده گرفتن نیازهای عاطفی، کم‌اهمیت شمردن کار مراقبتی، محدود کردن حق ابراز هیجان یا طبیعی‌سازی فداکاری یک‌جانبه بازتولید شود (دباغی، محمدی و جمشیدی، ۱۴۰۳). این یافته‌ها اهمیت بررسی قدرت را فراتر از مالکیت منابع و در سطح تعاملات روزمره زوجین نشان می‌دهند.

در حوزه بازشناسی و پاسخ‌دهی نیز پژوهش‌های اخیر شواهد قابل‌توجهی ارائه کرده‌اند. دبروت و همکاران (۲۰۲۱) نشان دادند که محبت و مراقبت روزمره نقش میانجی میان تعاملات جنسی و بهزیستی رابطه‌ای را ایفا می‌کند و آنچه رابطه را تقویت می‌کند، کیفیت پاسخ‌دهی و تجربه مراقبت متقابل است. همچنین نتایج پژوهش نیازی و همکاران (۱۴۰۴) اهمیت پذیرش و احترام به دیدگاه‌های متفاوت، درک متقابل، حمایت، آزادی عمل، مشورت و احترام متقابل را نشان می‌دهد. افزون بر این، پاسخ‌دهی همدلانه، حمایت عاطفی و تنظیم هیجان مشترک از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های کیفیت عملکرد زوجین در فرهنگ‌های مختلف شناخته شده‌اند (فالکونیر و کوهن^۳، ۲۰۱۹؛ رندال و بودنمن^۴، ۲۰۱۷).

در حوزه عدالت رابطه‌ای نیز شواهد تجربی نشان‌دهنده اهمیت ادراک انصاف در کیفیت روابط زوجین است. غفاری و رضانی (۱۳۹۸) نشان دادند که احساس بی‌عدالتی با کاهش کیفیت زناشویی همراه است. همچنین کارلسون و همکاران (۲۰۱۸) نشان دادند که ادراک نابرابری در مسئولیت‌های مراقبتی، حتی در خانواده‌های برخوردار از وضعیت اقتصادی مناسب، با افزایش فرسودگی رابطه‌ای و کاهش احساس نزدیکی ارتباط دارد. این یافته‌ها نشان می‌دهند که عدالت رابطه‌ای صرفاً به شرایط اقتصادی یا برابری کمی در تقسیم وظایف محدود نمی‌شود، بلکه تجربه انصاف در روابط زوجین با کیفیت رابطه و احساس نزدیکی آنان ارتباط دارد.

در مجموع، شواهد تجربی موجود نشان می‌دهند که کیفیت تعاملات روزمره، پاسخ‌دهی همدلانه، حمایت و مراقبت متقابل، توزیع قدرت، هنجارهای جنسیتی، ادراک عدالت و نحوه تقسیم مسئولیت‌های مراقبتی، همگی با کیفیت روابط زوجین ارتباط دارند. با این حال، این مطالعات عمدتاً هر یک از این عوامل را به صورت جداگانه یا در قالب روابط دو یا چندمتغیره بررسی کرده‌اند و کمتر

^۱ Shockley et al

^۲ Carlson, Miller & Sassler

^۳ Falconier & Kuhn

^۴ Randall & Bodenmann

به این پرسش پرداخته‌اند که این عوامل چگونه در تجربه زیسته زوجین به یکدیگر متصل می‌شوند و چگونه می‌توانند یک چرخه تقویت یا فرسایش صمیمیت را شکل دهند. از این منظر، خلأ اصلی در ادبیات تجربی نه فقدان شواهد درباره اهمیت قدرت، مراقبت، بازشناسی یا عدالت، بلکه فقدان تبیین فرایندی و یکپارچه از نحوه پیوند این مؤلفه‌ها در زندگی روزمره زوجین است.

ملاحظات نظری

در دهه‌های اخیر، مطالعه روابط صمیمانه از چارچوب‌های صرفاً روان‌شناختی فراتر رفته و به یکی از حوزه‌های مهم جامعه‌شناسی خانواده تبدیل شده است. اگرچه رویکردهای اولیه، صمیمیت را عمدتاً بر اساس ویژگی‌های فردی، سبک‌های دلبستگی، ویژگی‌های شخصیتی و مهارت‌های ارتباطی تبیین می‌کردند (هازان و شیور^۱، ۱۹۸۷؛ میکولینسر و شیور^۲، ۲۰۱۰)، رویکردهای جدیدتر صمیمیت را فرایندی اجتماعی می‌دانند که در بستر تعاملات روزمره، هنجارهای فرهنگی، ساختارهای قدرت و نظام‌های ارزشی شکل می‌گیرد (ریس^۳، ۲۰۱۸؛ لارنسوا و همکاران^۴، ۲۰۰۴). بر این اساس، کیفیت روابط زوجین نه تنها به ویژگی‌های فردی، بلکه به نحوه سازمان‌یافتگی تعاملات، ادراک پاسخ‌دهی شریک زندگی، احساس ارزشمندی و امکان مشارکت برابر در رابطه وابسته است.

بر اساس مدل فرایند بین‌فردی صمیمیت که توسط ریس و شیور (۱۹۸۸) ارائه و سپس توسط ریس، کلارک و هولمز^۵ (۲۰۰۴) توسعه یافت (ریس و گابل^۶، ۲۰۱۵)، صمیمیت زمانی شکل می‌گیرد که خودآشنایی هیجانی با پاسخ‌دهی ادراک‌شده شریک زندگی همراه شود؛ پاسخ‌دهی‌ای که بر سه مؤلفه فهمیدن، اعتباربخشی و مراقبت استوار است. در چنین شرایطی، افراد احساس نزدیکی، امنیت و تعلق را تجربه می‌کنند، زیرا باور دارند که نیازها و هیجان‌هایشان دیده، درک و ارزشمند تلقی می‌شود (ریس و گابل، ۲۰۱۵).

فینی و کالینز (۲۰۱۵) نیز در نظریه رشد از طریق روابط، استدلال می‌کنند که حمایت مؤثر زمانی محقق می‌شود که بر پایه حساسیت نسبت به نیازهای شریک زندگی، پاسخ‌دهی مناسب و احترام به خودمختاری او استوار باشد. آنان مراقبت را فراتر از انجام وظایف دانسته و آن را فرایندی تعاملی می‌دانند که احساس ارزشمندی، اعتماد و امنیت را تقویت می‌کند. در مقابل، مراقبتی که بر اجبار، تکلیف یا نابرابری استوار باشد، نه تنها صمیمیت را افزایش نمی‌دهد، بلکه می‌تواند زمینه فرسودگی، رنجش و احساس بی‌عدالتی را فراهم کند.

در سطح اجتماعی و ساختاری، نظریه نظم جنسیتی بر نقش هنجارهای جنسیتی در سازمان‌یابی روابط قدرت تأکید دارد. ریجوی^۷ (۲۰۱۱) جنسیت را چارچوب اولیه منزلت می‌داند که افراد از طریق آن، شایستگی، اقتدار و مشروعیت یکدیگر را ارزیابی می‌کنند. از این رو، حتی در روابطی که زوجین خود را برابری‌خواه می‌دانند، انتظارات فرهنگی درباره اقتدار مرد، مسئولیت مراقبتی زن یا اولویت نقش نان‌آوری می‌تواند به صورت ناخودآگاه در تعاملات روزمره بازتولید شود. بنابراین، نابرابری جنسیتی تنها در تصمیم‌های کلان خانواده نمود نمی‌یابد، بلکه می‌تواند در تقسیم کار خانگی، توجه به نیازهای عاطفی و فرصت ابراز نظر نیز بازتولید شود.

بورديو^۸ (۲۰۰۱) با مفهوم سلطه نمادین، سازوکار تداوم این نابرابری را توضیح می‌دهد. از دیدگاه او، روابط نابرابر بیش از آنکه بر اجبار آشکار متکی باشند، از طریق درونی‌شدن هنجارها و عادت‌واره‌هایی بازتولید می‌شوند که سلطه را طبیعی و مشروع جلوه می‌دهند. در

^۱ Hazan & Shaver

^۲ Mikulincer & Shaver

^۳ Reis

^۴ Laurenceau et al

^۵ Reis, Clark & Holmes

^۶ Reis & Gable

^۷ Ridgeway

^۸ Bourdieu

خانواده، این امر در قالب طبیعی‌انگاری فداکاری زنان، بدیهی دانستن مسئولیت‌های مراقبتی آنان و تلقی اقتدار مرد به‌عنوان ویژگی ذاتی نقش همسری نمود می‌یابد. در چنین شرایطی، ارزش‌هایی مانند ایثار و مراقبت، هنگامی که به انتظاراتی یک‌جانبه و جنسیت‌مند تبدیل شوند، از کنشی مبتنی بر انتخاب و بازشناسی به تکلیفی اجتماعی بدل می‌شوند و می‌توانند به جای تقویت پیوند عاطفی، زمینه فرسودگی، احساس بی‌عدالتی و کاهش صمیمیت را فراهم کنند.

با این حال، نظریه‌های نظم جنسیتی و سلطه نمادین عمده‌تأ منشأ و سازوکار بازتولید نابرابری را توضیح می‌دهند و به‌تنهایی روشن نمی‌کنند که این نابرابری چگونه در تجربه زیسته زوجین به فرسایش صمیمیت، اعتماد و احساس نزدیکی می‌انجامد. میان ساختارهای نابرابر قدرت و تجربه زیسته صمیمیت، مجموعه‌ای از فرایندهای رابطه‌ای قرار دارد که کیفیت تعاملات روزمره زوجین را شکل می‌دهد. در این میان، نظریه بازشناسی اکسل هونت، نظریه عدالت رابطه‌ای و الگوی پاسخ‌دهی بین‌فردی، چارچوبی مناسب برای تبیین این سازوکارهای میانجی فراهم می‌کنند.

هونت^۱ (۱۹۹۶) بازشناسی را یکی از بنیادی‌ترین نیازهای انسان می‌داند و معتقد است افراد زمانی امنیت، عزت نفس و هویت مثبت را تجربه می‌کنند که در روابط اجتماعی مورد احترام، پذیرش و ارزش‌گذاری قرار گیرند. در روابط زناشویی، بازشناسی به این معناست که هر یک از همسران احساس کنند نیازها، هیجان‌ها، نگرانی‌ها و تلاش‌های مراقبتی آنان از سوی شریک زندگی دیده، درک و ارزشمند تلقی می‌شود. هنگامی که فرد احساس کند صدایش شنیده نمی‌شود، مشارکتش در تصمیم‌گیری بی‌اهمیت تلقی می‌شود یا تلاش‌های مراقبتی او بدیهی انگاشته می‌شود، رابطه به تدریج ظرفیت خود را برای تولید امنیت و تعلق از دست می‌دهد. بنابراین، سلطه جنسیتی می‌تواند از طریق تضعیف بازشناسی متقابل، به تجربه‌ای عاطفی و رابطه‌ای تبدیل شود.

این دیدگاه با مدل فرایند بین‌فردی صمیمیت نیز همسو است. ریس، کلارک و هولمز (۲۰۰۴) نشان می‌دهند که صمیمیت زمانی شکل می‌گیرد که فرد، شریک زندگی خود را پاسخ‌گو ادراک کند؛ یعنی باور داشته باشد که دیگری نیازهای او را می‌فهمد، برای آنها ارزش قائل است و پاسخ مناسبی ارائه می‌دهد. در این چارچوب، پاسخ‌دهی صرفاً رفتاری حمایتی نیست، بلکه سازوکاری است که از طریق آن تجربه بازشناسی، امنیت روانی و احساس تعلق شکل می‌گیرد.

در کنار بازشناسی، عدالت رابطه‌ای نیز نقش اساسی در کیفیت روابط صمیمانه دارد. برخلاف رویکردهای کلاسیک که عدالت را عمدتاً به توزیع منابع اقتصادی یا تقسیم کار خانگی محدود می‌کردند، دیدگاه‌های جدید آن را تجربه ذهنی انصاف در توزیع قدرت، مسئولیت‌های مراقبتی، مشارکت در تصمیم‌گیری، دریافت حمایت، قدردانی و احترام متقابل می‌دانند (نادسون-مارتین و ماهونی، ۲۰۰۹). بنابراین، احساس عدالت نه صرفاً بر برابری کمی، بلکه بر ادراک متقابل از ارزشمندی، مشارکت و احترام استوار است (اورال و مک‌نالتی^۲، ۲۰۱۶؛ کارلسون و همکاران، ۲۰۱۸).

بر این مبنا، بازشناسی، عدالت رابطه‌ای و پاسخ‌دهی مراقبتی را می‌توان نه سه مفهوم کاملاً مستقل، بلکه اجزای مرتبط یک فرایند رابطه‌ای دانست. هنگامی که روابط قدرت فرصت برابر برای ابراز نیازها، مشارکت در تصمیم‌گیری و دریافت حمایت را محدود می‌کند، بازشناسی متقابل تضعیف می‌شود؛ کاهش بازشناسی نیز کیفیت پاسخ‌دهی مراقبتی را کاهش داده و در نهایت احساس بی‌عدالتی، فاصله عاطفی و فرسایش صمیمیت را به دنبال دارد. بنابراین، قدرت اجتماعی نه لزوماً به صورت مستقیم، بلکه از طریق اختلال در این سازوکارهای رابطه‌ای می‌تواند بر کیفیت روابط زوجین اثر بگذارد.

^۱ Honneth

^۲ Overall & McNulty

در مجموع، نظریه‌های موجود هر یک بخشی از این زنجیره را تبیین کرده‌اند؛ نظریه بازشناسی بر اهمیت دیده‌شدن و ارزشمند تلقی شدن تأکید می‌کند (هونت، ۱۹۹۶)، نظریه پاسخ‌دهی بین فردی سازوکار شکل‌گیری صمیمیت را توضیح می‌دهد (ریس و همکاران، ۲۰۰۴) و نظریه عدالت رابطه‌ای نقش ادراک انصاف در توزیع قدرت، مسئولیت‌ها، حمایت و مراقبت را در کیفیت روابط زوجین برجسته می‌سازد (ون پیرن و بونک^۱، ۱۹۹۰). با این حال، هنوز روشن نیست که این مؤلفه‌ها چگونه در قالب یک چرخه رابطه‌ای به یکدیگر متصل می‌شوند و اختلال در آنها چگونه به فرسایش تدریجی صمیمیت می‌انجامد. این خلأ نظری، ضرورت ارائه چارچوبی یکپارچه را آشکار می‌کند که قدرت، بازشناسی، عدالت رابطه‌ای و مراقبت را در قالب یک فرایند منسجم توضیح دهد.

روش و داده‌های پژوهش

پژوهش حاضر با اتکا به پارادایم تفسیری و رویکرد کیفی و با استفاده از نظریه داده‌بنیاد سازه‌گرایانه چارمز انجام شد. انتخاب این روش با هدف تبیین فرایندهای اجتماعی و رابطه‌ای مؤثر بر بازتولید سلطه جنسیتی و چگونگی پیوند آن با فرسایش صمیمیت زناشویی صورت گرفت، به گونه‌ای که مفاهیم و روابط میان آنها از خلال تجربه‌ها و روایت‌های مشارکت‌کنندگان و در تعامل مستمر پژوهشگر با داده‌ها توسعه یابند.

میدان پژوهش شهر یزد بود و مشارکت‌کنندگان شامل ۲۹ نفر از زنان و مردان متأهل بودند که ۱۵ نفر زن و ۱۴ نفر مرد بودند. مشارکت‌کنندگان با نمونه‌گیری هدفمند و با توجه به حداکثر تنوع در ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و تجربه‌های زناشویی انتخاب شدند. معیارهای ورود شامل حداقل پنج سال سابقه زندگی مشترک، تمایل به مشارکت در پژوهش، توانایی بازاندیشی درباره تجربه زندگی زناشویی و نداشتن تجربه طلاق یا اختلالات شدید روان‌پزشکی مؤثر بر کیفیت مصاحبه بود. دامنه سنی مشارکت‌کنندگان ۲۵ تا ۴۹ سال و مدت ازدواج آنان ۵ تا ۱۸ سال بود و از نظر تعداد فرزندان، از بدون فرزند تا سه فرزند را شامل می‌شد. از نظر تحصیلات نیز تنوع مناسبی وجود داشت و مشارکت‌کنندگان از سطوح دیپلم و فوق‌دیپلم تا کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری را دربرمی‌گرفتند. از نظر وضعیت شغلی نیز مشاغلی همچون پزشکی، استادی دانشگاه، پرستاری، تکنسین، کارمندی، کارگری و مشاغل آزاد، همچنین خانه‌داری و تجربه ترک شغل در میان آنان مشاهده می‌شد. تلاش شد مشارکت‌کنندگان از نظر سن، تحصیلات، وضعیت اشتغال، مدت زندگی مشترک و تعداد فرزندان از تنوع کافی برخوردار باشند تا امکان مقایسه مستمر داده‌ها و دستیابی به روایت‌های متنوع از روابط قدرت، تقسیم مسئولیت‌ها، مراقبت و صمیمیت زناشویی فراهم شود. فرایند انتخاب مشارکت‌کنندگان تا دستیابی به کفایت نظری ادامه یافت. اطلاعات زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ ارائه شده است.

داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. مصاحبه‌ها بین ۹۰ تا ۱۲۰ دقیقه به طول انجامید و با رضایت مشارکت‌کنندگان ضبط و سپس به‌طور کامل پیاده‌سازی شد. پرسش‌های مصاحبه بر تجربه مشارکت‌کنندگان از روابط قدرت در زندگی زناشویی، نحوه تصمیم‌گیری، تقسیم مسئولیت‌ها، تجربه عدالت یا نابرابری، ابراز و دریافت مراقبت، احساس دیده‌شدن یا نادیده‌گرفته‌شدن و تأثیر این تجربه‌ها بر کیفیت صمیمیت متمرکز بود. متناسب با پاسخ مشارکت‌کنندگان، پرسش‌های اکتشافی نیز برای دستیابی به ابعاد عمیق‌تر تجربه زیسته آنان مطرح شد.

^۱ Van Yperen & Buunk

جدول ۱- اطلاعات زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان

نام مستعار	جنسیت	سن (سال)	تحصیلات	شغل	مدت ازدواج (سال)	تعداد فرزند
حانیه	زن	۳۲	پزشک عمومی	پزشک	۵	۰
سارا	زن	۳۵	دکتری	کارمند	۶	۲
الهام	زن	۳۰	کارشناسی ارشد	شاغل	۷	۲
سعیده	زن	۳۹	کارشناسی	خانه دار	۱۲	۳
مهناز	زن	۲۸	کارشناسی	خانه دار	۵	۱
سمیه	زن	۴۱	کارشناسی	خانه دار	۱۸	۳
مهدیه	زن	۳۳	کارشناسی ارشد	ترک شغل	۱۱	۲
مریم	زن	۳۷	کارشناسی ارشد	شاغل	۱۵	۲
نعیمه	زن	۴۲	دیپلم	خانه دار	۱۷	۳
مبینا	زن	۳۲	دکتری	کارمند	۸	۱
زهرا	زن	۳۸	کارشناسی ارشد	خانه‌دار	۱۳	۳
نجمه	زن	۲۹	کارشناسی	خانه دار	۵	۰
راضیه	زن	۳۰	کارشناسی	شاغل	۸	۲
نگار	زن	۲۵	فوق دیپلم	خانه‌دار	۵	۰
الناز	زن	۳۲	کارشناسی	خانه‌دار	۹	۱
علی	مرد	۴۲	کارشناسی ارشد	تکنسین	۱۵	۲
مجید	مرد	۴۱	کارشناسی ارشد	کارمند	۸	۱
مهدی	مرد	۳۸	کارشناسی ارشد	کارمند	۶	۲
حسین	مرد	۴۰	کارشناسی	پرستار	۱۳	۳
علیرضا	مرد	۳۵	کارشناسی	کارمند	۵	۰
فرزاد	مرد	۳۹	فوق دیپلم	آزاد	۱۱	۲
رضا	مرد	۴۹	فوق دیپلم	آزاد	۱۷	۳
احمد	مرد	۳۷	دکتری	آزاد	۸	۲
نیما	مرد	۳۲	کارشناسی	آزاد	۵	۱
حامد	مرد	۳۷	کارشناسی	کارگر	۹	۱
پوریا	مرد	۲۹	کارشناسی ارشد	کارمند	۵	۰
ابراهیم	مرد	۴۴	کارشناسی ارشد	کارمند	۱۲	۳
محسن	مرد	۴۷	دکتری	استاد	۱۸	۳
امیر	مرد	۳۶	کارشناسی	آزاد	۷	۲

فرایند تحلیل داده‌ها همزمان با گردآوری آنها و بر اساس منطق مقایسه مستمر انجام گرفت. پس از هر مصاحبه، متن پیاده‌شده چندین بار مطالعه و در مرحله کدگذاری اولیه، داده‌ها به صورت خطبه خط بررسی و کدگذاری شدند. در این مرحله، تلاش شد مفاهیم نزدیک به تجربه مشارکت‌کنندگان، تا حد امکان با استفاده از عبارات کنشی و نزدیک به داده‌ها شناسایی شوند. در مرحله کدگذاری متمرکز، کدهای اولیه پرتکرار، معنادار و تحلیلی با یکدیگر مقایسه و برای سازمان‌دهی حجم گسترده‌تری از داده‌ها به کار گرفته شدند. در ادامه، از طریق مقایسه مستمر کدها، مقوله‌ها و مصاحبه‌ها، روابط میان مقوله‌ها بررسی و مفاهیم انتزاعی‌تر توسعه یافتند. کدگذاری نظری نیز برای بررسی روابط مفهومی میان مقوله‌های شکل گرفته و یکپارچه‌سازی آنها در قالب یک تبیین فرایندی به کار گرفته شد. در تمام

مراحل، تحلیل داده‌ها با یادداشت‌نویسی نظری، مقایسه مستمر داده‌ها، کدها و مقوله‌ها و بازگشت مکرر به داده‌های خام همراه بود. نمونه‌گیری نظری نیز بر اساس مقوله‌های در حال شکل‌گیری و با هدف تکمیل، غنی‌سازی و روشن‌تر شدن روابط میان آنها ادامه یافت. در نهایت، روابط میان مقوله‌ها در قالب یک تبیین نظری یکپارچه صورت‌بندی و مدل فرایندی فرسایش چرخه پیوندآفرینی مراقبتی، مفهوم‌پردازی شد.

برای افزایش اعتبار و اعتمادپذیری یافته‌ها، از معیارهای پیشنهادی لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) استفاده شد. اعتبار یافته‌ها از طریق حضور مستمر پژوهشگر در فرایند پژوهش، مقایسه مستمر داده‌ها و کدها، بازخوانی مکرر مصاحبه‌ها، استفاده از نقل‌قول‌های مستقیم و بازبینی یافته‌ها توسط سه نفر از استادان متخصص و دو نفر از مشارکت‌کنندگان تقویت شد. قابلیت اطمینان از طریق مستندسازی مراحل گردآوری و تحلیل داده‌ها و ثبت یادداشت‌های نظری پژوهشگر مورد توجه قرار گرفت. برای افزایش تأییدپذیری، پیش‌فرض‌ها و برداشت‌های پژوهشگر به‌صورت مستمر مورد بازاندیشی قرار گرفت و تلاش شد تفسیرها بر شواهد تجربی و داده‌های مشارکت‌کنندگان استوار باشند. همچنین، با ارائه توصیفی غنی از زمینه پژوهش، ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان و فرایند تحلیل، زمینه برای ارزیابی انتقال‌پذیری یافته‌ها فراهم شد. در تمامی مراحل پژوهش، اصول اخلاقی رعایت شد. مشارکت در پژوهش کاملاً داوطلبانه بود و پیش از انجام مصاحبه، رضایت آگاهانه کتبی از مشارکت‌کنندگان دریافت شد. همچنین، محرمانگی اطلاعات، ناشناس ماندن هویت مشارکت‌کنندگان و حق انصراف از ادامه همکاری در هر مرحله برای آنان تضمین شد. داده‌ها صرفاً برای اهداف پژوهشی مورد استفاده قرار گرفتند و در گزارش یافته‌ها، از نام‌های مستعار برای حفظ هویت مشارکت‌کنندگان استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های عمیق نشان داد که سلطه جنسیتی در تجربه زیسته زوجین، نه به‌صورت یک متغیر ایستا یا صرفاً مجموعه‌ای از باورهای ذهنی، بلکه به‌مثابه فرایندی پویا و کنش‌زا عمل می‌کند که در بستر تعاملات روزمره، به فرسایش صمیمیت زناشویی می‌انجامد. این فرایند از طریق چند سازوکار به‌هم‌پیوسته شکل می‌گیرد که در ادامه تشریح می‌شود.

جدول ۲: مفاهیم و مقوله‌های مربوط به بازتولید سلطه جنسیتی

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
تصمیم‌گیری یک‌جانبه، کنترل اقتصادی، اقتدار مردانه	توزیع نامتقارن قدرت	بازتولید سلطه جنسیتی
	طبیعی‌سازی فداکاری زنان، کلیشه‌های جنسیتی	
	تقسیم نابرابر کار خانگی، اولویت‌دادن به نظر و خواست مرد، انتظار تبعیت زن، انتظار از زن برای حفظ آرامش خانواده	
نادیده گرفتن نیازهای عاطفی، حذف گفت‌وگو احساسات، کاهش همدلی	اختلال در نیازشناسی	اختلال در فرایند مراقبت
پاسخ‌های ایزاری، بی‌اعتنایی هیجانی	کاهش پاسخ‌دهی مراقبتی	
توزیع نامتقارن مراقبت و مسئولیت‌های مراقبتی	مراقبت نامتقارن	
سکوت حفاظتی، اجتناب هیجانی، انکار احساسات، احساس نادیده‌گرفته‌شدن	تضعیف بازشناسی متقابل	گسست رابطه‌ای
احساس بی‌عدالتی، نامرئی‌شدن تلاش‌های مراقبتی	کاهش عدالت رابطه‌ای	
کاهش بیان احساسات و انتظار برای همدلی	خاموشی هیجانی	
فاصله عاطفی، کاهش اعتماد، کاهش تعلق، کاهش رضایت زناشویی	تحلیل سرمایه عاطفی	فرسایش صمیمیت زناشویی
تضعیف حمایت متقابل، کاهش صمیمیت	تضعیف پیوند زوجی	

(۱) بازتولید سلطه جنسیتی، شکل‌گیری بستر نابرابر روابط زوجی

تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته نشان داد که نابرابری جنسیتی در تجربه مشارکت‌کنندگان، بیش از آنکه در قالب سلطه آشکار یا اعمال قدرت مستقیم ظاهر شود، در بطن تعاملات روزمره، هنجارهای فرهنگی و تقسیم نقش‌های خانوادگی بازتولید می‌شود. مشارکت‌کنندگان از الگوهایی سخن گفتند که در آنها تصمیم‌گیری‌های اساسی خانواده، مدیریت منابع اقتصادی، تعیین اولویت‌های زندگی و حتی تعریف نیازهای مهم عمده‌تر در اختیار مرد قرار داشت، در حالی که از زنان انتظار می‌رفت با سازگاری، گذشت و مراقبت، ثبات رابطه را حفظ کنند. یافته‌ها نشان داد که بسیاری از زنان، این الگوها را نه به عنوان رفتارهایی استثنایی، بلکه به عنوان بخشی از زندگی عادی زناشویی تجربه می‌کنند. در این الگو، نابرابری تنها در تقسیم قدرت مشاهده نمی‌شود، بلکه در تعریف نقش‌ها نیز بازتولید می‌شود، به گونه‌ای که مسئولیت مراقبت، تنظیم هیجانات خانواده، حفظ روابط خویشاوندی و مدیریت تعارض‌ها، عمده‌تر بر عهده زنان قرار می‌گیرد، در حالی که این تلاش‌ها کمتر به رسمیت شناخته می‌شود. این امر سبب می‌شود مراقبت از یک کنش متقابل به وظیفه‌ای جنسیت‌زده و بدیهی تبدیل شود.

سمیه ۴۱ ساله، کارشناسی، خانه‌دار: «هرگاه پیشنهاد مالی میدم (خرید، سرمایه‌گذاری، پس‌انداز) بدون استدلال رد می‌کنه یا حتی با یه پوزخندی نشنیده می‌گیره، وقتی بحث مالی پیش میاد، شوهرم میگه من نون‌آور خونهام، تصمیم آخر رو من می‌گیرم».

مهناز ۲۸ ساله، کارشناسی، خانه‌دار: «برای خریدهای شخصی (حتی لوازم بهداشتی یا آرایشی) باید اجازه بگیرم یا گاهی یه مقداری بهم میدن، انگار پول توجیبی گرفتم! این خیلی حس بدیه که می‌خواد اینقدر کنترل کنه، تو خانواده پدری ما اینجوری نبود که برای خرید هر چیزی بخوایم اجازه بگیریم».

کنترل مالی نوعی قدرت ساختاری است که می‌تواند به کنترل رفتاری و هیجانی تبدیل شود. بر اساس نظریه مبادله اجتماعی، کسی که منابع بیشتری در اختیار دارد و امکان جایگزینی رابطه برای او بیشتر است، قدرت بیشتری خواهد داشت. کنترل مالی به مرد اجازه می‌دهد تصمیم‌ها را هدایت کند و رفتارهای همسر را محدود سازد. این وضعیت تعادل رابطه را برهم می‌زند و رابطه را از مشارکت به فرمان‌برداری تبدیل می‌کند.

نعیمه ۴۲ ساله، دیپلم، خانه‌دار: «همیشه فکر می‌کردند وظیفه من است که کوتاه بیایم، اگر دعوا می‌شد، همه انتظار داشتند من آشتی کنم، من گذشت کنم، چون زن هستم، هیچ‌وقت کسی نمی‌پرسه تو چه می‌خواهی، فقط می‌گویند این مرده که تصمیم می‌گیره».

تقسیم کار جنسیتی سنتی یکی از موارد پرتکرار توسط مصاحبه‌شوندگان بوده است. تقسیم کار سنتی زنان را مسئول امور خانه و مراقبت، و مردان را مسئول بازار و تأمین مالی می‌داند. این تقسیم کار یک ساختار قدرت پدید می‌آورد، زیرا کار خانگی ارزش اقتصادی و اجتماعی کمتری دریافت می‌کند. وقتی کار خانگی به عنوان وظیفه طبیعی زن تلقی می‌شود، تلاش‌های او در رابطه دیده نمی‌شود و کار عاطفی نیز به زنان تحمیل می‌شود. این وضعیت احساس نابرابری، خستگی هیجانی و کاهش حس قدردانی ایجاد می‌کند. این باور می‌تواند منجر به این شود که مردان از مشارکت در کارهای خانه و مسئولیت‌های مربوط به آن خودداری کنند. این عدم تقسیم مسئولیت می‌تواند به تنش‌های خانوادگی و نارضایتی در روابط منجر شود و به افزایش احساس بار اضافی برای زنان منجر شود. برخی زنان به دلیل انتظارات اجتماعی در مورد مسئولیت‌های خانگی، از قبول مشاغل پرمشغله یا ارتقاء شغلی منصرف می‌شوند یا مجبور به انتخاب بین شغل و خانواده هستند. این باور می‌تواند منجر به روابط نابرابر میان همسران شود، به طوری که یک طرف (معمولاً زن) احساس کند که بار بیشتری را در رابطه تحمل می‌کند. این عدم تعادل در تقسیم کار می‌تواند به ایجاد تنش و نارضایتی منجر شود که در نهایت بر کیفیت ارتباطات تأثیر منفی می‌گذارد.

مریم ۳۷ ساله، کارشناسی ارشد، شاغل: «همسرم کمتر در نگره‌داری بچه‌ها و کارهای خونه کمک میکنه، می‌گه مرد که ظرف نمی‌شوره، بچه‌ها باید با مادر باشن... وظیفه اصلی زن مادری و خانه‌داریه، من با این‌که تحصیل کرده‌ام و چندین موقعیت شغلی خوب داشتم، به دلیل مخالفت همسرم و عدم همراهی او، منصرف شدم...».

نجمه ۲۹ ساله، کارشناسی، خانه‌دار: «وقتی مریض میشم، اون با اکراه و چهره عبوس بخشی از وظایف رو انجام می‌ده و مدام تکرار می‌کنه «من دیگه خسته شدم از این وضعیت! پاشو شما زن‌ها که همیشه به جاتون درد میکنه!».

مریم ۳۷ ساله، کارشناسی ارشد، شاغل: «اون اوایل بعد از زایمان، وقتی خیلی خسته و کوفته بودم و بچه نیاز به مراقبت کامل داشت، بهم می‌گفت: «من که نمی‌تونم شیر بدم، تو خودت باید بلند شی بچه رو ساکت کنی» و ادامه بازی موبایلی‌اش رو انجام می‌داد، فقط وقتی که بچه آروم بود باهاش بازی می‌کرد!».

این روایت‌ها نشان می‌دهد که نابرابری قدرت صرفاً در سطح تصمیم‌گیری باقی نمی‌ماند، بلکه به تدریج به بخشی از منطق رابطه تبدیل می‌شود، منطقی که در آن، برخی مسئولیت‌ها و برخی امتیازات بر اساس جنسیت توزیع می‌شوند. در چنین شرایطی، مراقبت دیگر محصول انتخاب آزادانه و تعامل دوسویه نیست، بلکه به انتظاری اجتماعی تبدیل می‌شود که از زنان خواسته می‌شود بدون انتظار متقابل آن را انجام دهند. از منظر تحلیل داده‌ها، مرحله نخست هنوز به معنای کاهش صمیمیت نیست، بلکه بستری را ایجاد می‌کند که در آن ظرفیت رابطه برای شکل‌گیری تعاملات متقابل به تدریج محدود می‌شود. به بیان دیگر، بازتولید سلطه جنسیتی، نقطه آغاز فرایندی است که در مراحل بعدی بر کیفیت مراقبت، بازشناسی و پیوند عاطفی اثر می‌گذارد.

۲) اختلال در فرآیند مراقبت

تحلیل داده‌ها نشان داد که بازتولید سلطه جنسیتی تنها به توزیع نامتقارن قدرت محدود نمی‌شود، بلکه به تدریج کیفیت تعاملات مراقبتی میان زوجین را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. در تجربه مشارکت‌کنندگان، یکی از نخستین پیامدهای این وضعیت، کاهش ظرفیت رابطه برای تشخیص و پاسخ‌گویی به نیازهای عاطفی، روانی و گاه حتی نیازهای روزمره همسر بود. در چنین شرایطی، مراقبت از یک فرآیند دوسویه و متقابل، به مجموعه‌ای از رفتارهای یک‌جانبه تبدیل می‌شود که عمدتاً از زنان انتظار می‌رود آن را انجام دهند، بی‌آنکه همان سطح از توجه و حمایت را دریافت کنند.

یافته‌ها نشان داد که بسیاری از زنان احساس می‌کردند نیازهای آنان در سلسله‌مراتب اولویت‌های خانواده جایگاه چندانی ندارد. هنگامی که احساس خستگی، فشار روانی، نیاز به همدلی یا حمایت عاطفی خود را مطرح می‌کردند، پاسخ‌هایی دریافت می‌کردند که یا احساسات آنان را کم‌اهمیت جلوه می‌داد یا مسئله را به وظایف سنتی زنانه ارجاع می‌داد. در نتیجه، گفت‌وگو درباره نیازهای عاطفی به تدریج از فضای رابطه حذف می‌شد و جای خود را به تعاملات وظیفه‌محور می‌داد.

الهام ۳۰ ساله، کارشناسی ارشد، شاغل: «زیاد پیش میاد که می‌خوام درباره ناراحتی‌ام حرف بزنم و امیر جواب می‌ده: "الان وقتش نیست، بعداً" و این «بعداً» هیچ‌وقت نمی‌آید».

بی‌اعتنایی به گفت‌وگو نوعی کنترل نمادین است. وقتی مرد یا زن از ورود به گفت‌وگو امتناع می‌کند، به طور ضمنی پیام می‌دهد که «مسائل تو ارزش بحث ندارد» یا «من مرجع تصمیم هستم». در نظریه مبادله قدرت، کسی که گفت‌وگو را کنترل و محدود می‌کند، تعریف موقعیت را در اختیار می‌گیرد. این کار صمیمیت را کاهش می‌دهد، چون صمیمیت نیازمند جریان متقابل گفت‌وگوست.

نادیده گرفتن مسائل عاطفی یعنی نیازها، نگرانی‌ها یا آسیب‌پذیری‌های یکی از همسران بی‌اهمیت یا غیرضروری تلقی می‌شود. این رفتار اغلب در فرهنگ‌هایی دیده می‌شود که عقلانیت مردانه را بر عاطفه ترجیح می‌دهند. نادیده گرفتن مسائل عاطفی نوعی حذف گفتمانی احساسات است. یعنی حوزه عاطفی از میدان گفت‌وگو بیرون گذاشته می‌شود. این رفتار از نظر جامعه‌شناختی یک فرایند ساکت‌سازی

است و از نظر روان‌شناختی مانع شکل‌گیری حساسیت هیجانی متقابل می‌شود. در نظریه دلبستگی، نادیده‌گرفتن نیازهای عاطفی باعث ناایمنی هیجانی و دور شدن ناخودآگاه زوجین می‌شود.

نجمه ۲۹ ساله، کارشناسی، خانه‌دار: «وقتی باهاش درد و دل می‌کنم، مثلاً می‌گم: این مدت خیلی احساس تنهایی می‌کنم یا دلم گرفته»، علیرضا همراهی نمی‌کند و می‌گوید: «این چیزا رو جدی نگیر. همه این‌ها عادی».

همزمان، داده‌ها نشان داد که مراقبت نیز در بسیاری از روابط، توزیعی نامتقارن داشت. زنان نه تنها مسئول انجام بخش عمده مراقبت‌های روزمره مانند رسیدگی به فرزندان، سالمندان و امور خانه بودند، بلکه بخش قابل توجهی از کار عاطفی خانواده را نیز بر عهده داشتند، از تنظیم هیجانات اعضای خانواده گرفته تا مدیریت تعارض‌ها، حفظ روابط خویشاوندی و ایجاد فضای آرام در خانه. در مقابل، این تلاش‌ها اغلب بدیهی تلقی می‌شد و کمتر مورد قدردانی یا پاسخ متقابل قرار می‌گرفت.

سعیده ۳۹ ساله، کارشناسی، خانه‌دار: «اگر بچه مریض می‌شد، اگر پدرشوهر یا مادرشوهر کاری داشتند، همه انتظار داشتند من رسیدگی کنم، اما وقتی خودم خسته بودم یا حال روحی خوبی نداشتم، انگار کسی متوجه نمی‌شد». مهديه ۳۳ ساله، کارشناسی‌ارشد، ترک شغل: «همیشه باید حواسم به حال همه می‌بود، اما هیچ‌وقت کسی از من نمی‌پرسید خودت چطوری؟ احساس می‌کردم فقط باید مراقب دیگران باشم».

این روایت‌ها نشان می‌دهد که مسئله صرفاً حجم بالای مسئولیت‌ها نیست، بلکه نامتقارن بودن رابطه مراقبتی است. مراقبت در این روابط، بیش از آنکه فرآیندی مبتنی بر دادوستد عاطفی باشد، به مسئولیتی تبدیل شده بود که از یک طرف انتظار انجام آن می‌رفت، در حالی که طرف دیگر خود را ملزم به پاسخ‌دهی متقابل نمی‌دانست. در نتیجه، ظرفیت رابطه برای تولید احساس امنیت، همدلی و اعتماد متقابل به تدریج کاهش می‌یافت.

تحلیل مقایسه‌ای داده‌ها همچنین نشان داد که اختلال در فرآیندهای مراقبتی، صرفاً ناشی از ویژگی‌های فردی یا ضعف مهارت‌های ارتباطی نیست. مشارکت‌کنندگان بارها تأکید کردند که انتظارات فرهنگی درباره نقش‌های زن و مرد، زمینه‌ای را فراهم کرده است که در آن، مراقبت زنان وظیفه و مراقبت مردان فضیلت تلقی می‌شود. این تفاوت در انتظارات، سبب می‌شود که حتی در روابطی که تعارض آشکاری وجود ندارد، کیفیت پاسخ‌دهی مراقبتی به تدریج کاهش یابد.

در این مرحله، چرخه پیوندآفرینی مراقبتی هنوز به‌طور کامل از هم گسسته نیست، اما نخستین اختلال‌های جدی در آن پدیدار می‌شود. هنگامی که نیازهای یکی از زوجین کمتر دیده می‌شود، پاسخ‌دهی مراقبتی کاهش می‌یابد و تجربه مراقبت به کنشی یک‌سویه تبدیل می‌شود، ظرفیت رابطه برای بازتولید اعتماد و نزدیکی عاطفی نیز تضعیف می‌شود. بنابراین، یافته‌ها نشان می‌دهد که اختلال در فرآیندهای مراقبتی، حلقه واسطی است که بازتولید سلطه جنسیتی را به پیامدهای عاطفی و رابطه‌ای آن پیوند می‌دهد.

۳) گسست رابطه‌ای

تحلیل داده‌ها نشان داد که استمرار اختلال در فرآیندهای مراقبتی، به تدریج کیفیت بازشناسی متقابل را در روابط زوجین تضعیف می‌کند. در تجربه مشارکت‌کنندگان، هنگامی که نیازهای عاطفی به‌طور مکرر نادیده گرفته می‌شد و پاسخ‌دهی مراقبتی کاهش می‌یافت، بسیاری از زنان به جای استمرار گفت‌وگو درباره خواسته‌ها و احساسات خود، راهبردهای انطباقی را برای حفظ رابطه برمی‌گزیدند. این راهبردها، اگرچه در کوتاه‌مدت از تشدید تعارض جلوگیری می‌کرد، اما در بلندمدت به کاهش کیفیت تعاملات عاطفی و محدود شدن امکان شکل‌گیری ارتباط اصیل میان زوجین می‌انجامید.

یکی از برجسته‌ترین الگوهای استخراج‌شده از داده‌ها، سکوت حفاظتی بود. سکوت حفاظتی به وضعیتی اشاره دارد که در آن، فرد آگاهانه از بیان ناراحتی، اعتراض یا نیازهای خود خودداری می‌کند، نه به دلیل حل شدن مسئله، بلکه با هدف جلوگیری از تنش، حفظ آرامش ظاهری خانواده یا پیشگیری از واکنش‌های منفی همسر. مشارکت‌کنندگان بارها بیان کردند که پس از تجربه‌های مکرر بی‌توجهی یا بی‌اثر بودن گفت‌وگو، ترجیح داده‌اند سکوت را جایگزین مطالبه‌گری کنند.

نیمه ۴۲ ساله، دیپلم، خانه‌دار: «رضا تو بحث‌ها خیلی سریع عصبانی می‌شه، داد می‌زنه و حتی گاهی تحقیر می‌کنه. معمولاً بعد از دعوا، این من هستم که میرم برای دلجویی، عذرخواهی (حتی اگه تقصیر منم نبوده)، کوتاه اومدن، سکوت کردن تا فضای خونه آروم بشه. مادرم از بچگی بهم می‌گفت: زن باید صبر داشته باشه، زن باید خانه رو نگه داره، مردا عصبی می‌شن، تو باید بفهمی و ببخشی، همیشه فک می‌کنم اگه طلاق بگیرم بدبخت می‌شم، مجبورم تحمل کنم».

مریم ۳۷ ساله، کارشناسی‌ارشد، شاغل: «اوایل زندگی حرف می‌زدم، توضیح می‌دادم که چه چیزی ناراحتم کرده، اما وقتی دیدم هر بار یا بحث می‌شود یا می‌گویند حساسیت بی‌مورد داری، کم‌کم ترجیح دادم چیزی نگویم. سکوت کردن راحت‌تر بود».

در کنار سکوت حفاظتی، اجتناب هیجانی نیز به‌عنوان راهبردی مهم در داده‌ها آشکار شد. مشارکت‌کنندگان توضیح می‌دادند که به مرور زمان، نه‌تنها از بیان احساسات منفی، بلکه حتی از مطرح کردن نیازهای عاطفی یا درخواست حمایت نیز اجتناب می‌کردند. این اجتناب، حاصل یک تصمیم لحظه‌ای نبود، بلکه نتیجه تجربه‌های مکرر بی‌پاسخ ماندن یا کم‌اهمیت شمرده شدن احساسات بود. در چنین شرایطی، افراد به تدریج دامنه تعاملات هیجانی خود را محدود می‌کردند و رابطه بیش از پیش به انجام وظایف روزمره تقلیل می‌یافت.

مهديه ۳۳ ساله، شاغل، کارشناسی ارشد: «من بعد از یه روز کاری سخت داشتم با جزئیات درباره ناراحتیم صحبت می‌کردم و انتظار همدلی داشتم. اما فرزند توجهی نکرد و بهم گفت: تکرار این مسائل ضروری نیست، بی‌خیال، بزرگش نکن، او معتقده که من بیش از حد احساساتیم».

تحلیل داده‌ها همچنین نشان داد که تداوم این وضعیت، به خاموشی عاطفی می‌انجامد. خاموشی عاطفی زمانی رخ می‌دهد که فرد نه‌تنها از ابراز احساسات خودداری می‌کند، بلکه به تدریج انتظار دریافت همدلی، درک یا حمایت را نیز از دست می‌دهد. در این مرحله، رابطه همچنان ممکن است از نظر ظاهری پایدار باشد، اما ظرفیت آن برای ایجاد تجربه مشترک، گفت‌وگوی صمیمانه و همدلی متقابل به شدت کاهش یافته است. از منظر تحلیل داده‌ها، سکوت حفاظتی، اجتناب هیجانی و خاموشی عاطفی را نباید صرفاً واکنش‌های فردی تلقی کرد. این راهبردها، بخشی از فرآیند انطباق با روابط نابرابر هستند که در آن، حفظ ثبات ظاهری خانواده بر بیان آزادانه نیازها و احساسات اولویت می‌یابد. به بیان دیگر، مشارکت‌کنندگان برای کاهش تعارض، بخشی از خود هیجانی خویش را از رابطه کنار می‌گذارند. این وضعیت موجب می‌شود که رابطه، به‌رغم تداوم همزیستی، به تدریج از امکان بازشناسی متقابل تهی شود.

مهناز ۲۸ ساله، کارشناسی، خانه‌دار: «خیلی وقت‌ها ناراحت بودم، ولی وانمود می‌کردم همه چیز خوب است. فکر می‌کردم اگر حرف بزنم فقط اوضاع بدتر می‌شود، پس احساساتم را برای خودم نگه می‌داشتم».

بررسی تطبیقی مصاحبه‌ها نشان داد که در این مرحله، مسئله اصلی دیگر صرفاً کاهش مراقبت نیست، بلکه از میان رفتن تجربه دیده‌شدن است. مشارکت‌کنندگان احساس می‌کردند که تلاش‌های آنان برای حفظ رابطه، مراقبت از خانواده و مدیریت هیجانات، کمتر دیده یا ارزش‌گذاری می‌شود. در نتیجه، احساس تعلق، امنیت روانی و اعتماد متقابل به آرامی کاهش می‌یافت و جای خود را به نوعی فاصله عاطفی خاموش می‌داد، فاصله‌ای که اغلب پیش از بروز تعارض‌های آشکار، در لایه‌های عمیق‌تر رابطه شکل گرفته بود.

یافته‌ها نشان می‌دهد که استمرار سلطه جنسیتی، از طریق اختلال در فرآیندهای مراقبتی، زمینه را برای شکل‌گیری الگوهایی همچون سکوت حفاظتی، اجتناب هیجانی و خاموشی عاطفی فراهم می‌کند. این الگوها نه‌تنها امکان بیان نیازها و احساسات را محدود می‌سازند،

بلکه ظرفیت رابطه برای بازشناسی متقابل را نیز به تدریج فرسوده می‌کند. بنابراین، گسست بازشناسی را می‌توان حلقه واسطی دانست که رابطه را از کاهش مراقبت به سوی تحلیل سرمایه عاطفی و افت صمیمیت سوق می‌دهد.

۴) فرسایش صمیمیت زناشویی، پیامد انباشتی اختلال در چرخه مراقبت

تحلیل داده‌ها نشان داد که استمرار روابط نابرابر قدرت، کاهش پاسخ‌دهی مراقبتی و تضعیف بازشناسی متقابل، در نهایت به فرسایش تدریجی صمیمیت زناشویی منجر می‌شود. مشارکت‌کنندگان، این وضعیت را نه به صورت یک رویداد ناگهانی، بلکه به عنوان فرآیندی تدریجی توصیف کردند که در آن احساس نزدیکی، اعتماد، تعلق و امنیت روانی به مرور زمان کاهش می‌یابد. در این مرحله، رابطه ممکن است از نظر حقوقی و ظاهری همچنان پایدار باشد، اما کیفیت پیوند عاطفی به شدت آسیب دیده است.

یافته‌ها نشان داد که فرسایش صمیمیت، خود را در اشکال مختلفی از جمله کاهش گفت‌وگوی صمیمانه، فاصله هیجانی، کاهش تمایل به همدلی، افت رضایت زناشویی، احساس تنهایی در بستر رابطه و کاهش انگیزه برای سرمایه‌گذاری عاطفی در زندگی مشترک نشان می‌دهد. بسیاری از مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند که اگرچه همچنان زیر یک سقف زندگی می‌کنند، اما احساس می‌کنند همراه یکدیگر نیستند و رابطه بیش از آنکه بر پیوند عاطفی استوار باشد، بر انجام وظایف روزمره متکی است.

مریم ۳۷ ساله، کارشناسی/ارشد، شاغل: «ما هنوز با هم زندگی می‌کنیم، اما دیگر مثل قبل با هم حرف نمی‌زنیم. انگار فقط کارهای زندگی را انجام می‌دهیم و هرکدام در دنیای خودمان هستیم».

تحلیل داده‌ها نشان داد که فرسایش صمیمیت صرفاً کاهش ابراز محبت یا افزایش تعارض نیست. آنچه در روایت مشارکت‌کنندگان برجسته بود، کاهش تدریجی بود، سرمایه‌ای که از اعتماد، احساس تعلق، حمایت متقابل، امید به آینده مشترک و تجربه دیده شدن تشکیل می‌شود. هنگامی که این سرمایه به تدریج تحلیل می‌رود، زوجین حتی در صورت تداوم زندگی مشترک، احساس تنهایی، بیگانگی و فاصله روانی را تجربه می‌کنند.

نعمه ۴۲ ساله، دیپلم، خانه‌دار: «بیشتر از اینکه احساس کنم همسرم کنارم، احساس می‌کنم فقط هم‌خانه منه. دیگه آن احساس امنیت و صمیمیت گذشته را ندارم».

تحلیل تطبیقی چهار مقوله اصلی نشان داد که این مقولات به صورت مستقل عمل نمی‌کنند، بلکه اجزای یک فرآیند واحد هستند. این فرآیند از بازتولید سلطه جنسیتی آغاز می‌شود، با اختلال در نیازشناسی و پاسخ‌دهی مراقبتی ادامه می‌یابد، به تضعیف بازشناسی و عدالت رابطه‌ای می‌انجامد و در نهایت، فرسایش صمیمیت زناشویی را رقم می‌زند. بر این اساس، پژوهش حاضر این الگوی فرایندی را چرخه فرسایش پیوندآفرینی مراقبتی مفهوم‌پردازی می‌کند.

مدل فرایندی فرسایش چرخه پیوندآفرینی مراقبتی

مفهوم برآمده از تحلیل تطبیقی داده‌ها نشان داد که مقولات استخراج‌شده از مصاحبه‌ها را نمی‌توان به صورت مجموعه‌ای از عوامل مستقل یا پیامدهای پراکنده تفسیر کرد. اگرچه هر یک از مقولات اصلی، بخشی از تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان را توضیح می‌دهد، اما بررسی پیوندهای میان آنها آشکار ساخت که این مقولات در قالب یک فرآیند به هم پیوسته عمل می‌کنند، فرآیندی که از بازتولید روابط نابرابر قدرت آغاز می‌شود، به اختلال در تعاملات مراقبتی می‌انجامد، بازشناسی متقابل را تضعیف می‌کند و در نهایت سرمایه عاطفی رابطه را به تدریج فرسوده می‌سازد. بررسی مستمر داده‌ها نشان داد که هیچ‌یک از مشارکت‌کنندگان کاهش صمیمیت را به یک رویداد مشخص یا تعارضی مقطعی نسبت نمی‌دادند. برعکس، آنان از روندی تدریجی سخن می‌گفتند که در آن، بی‌توجهی‌های کوچک، نادیده گرفتن نیازها، توزیع نامتقارن مسئولیت‌های مراقبتی، سکوت‌های مکرر و کاهش گفت‌وگوی عاطفی، در طول زمان بر یکدیگر

انباشته شده و کیفیت رابطه را دگرگون کرده بود. از این منظر، کاهش صمیمیت نه نتیجه یک بحران ناگهانی، بلکه پیامد انباشت اختلال‌های کوچک اما مداوم در فرآیندهای مراقبتی است.

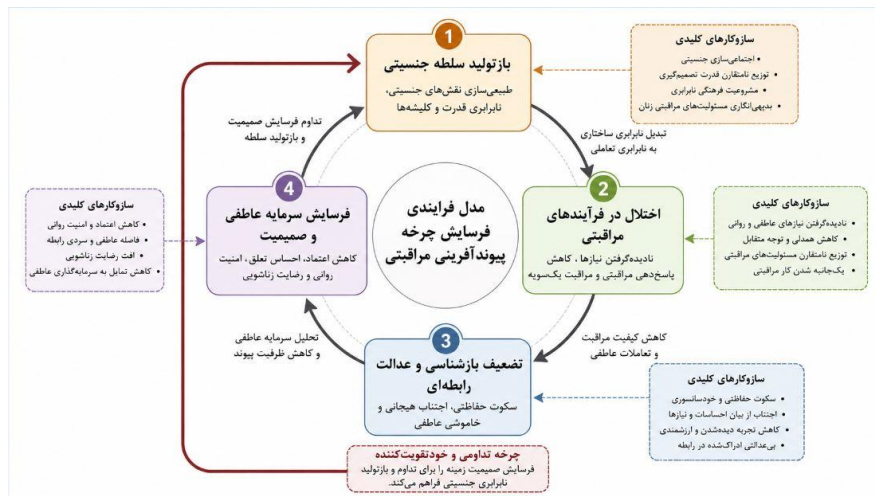
تحلیل فرایندی داده‌ها نشان داد که این سازوکار را می‌توان در چهار مرحله متوالی صورت‌بندی کرد. در مرحله نخست، سلطه جنسیتی از طریق طبیعی‌سازی نقش‌های جنسیتی، توزیع نامتقارن قدرت و بدیهی‌انگاشتن مسئولیت‌های مراقبتی بازتولید می‌شود. در مرحله دوم، این نابرابری ساختاری، ظرفیت رابطه برای نیازشناسی و پاسخ‌دهی مراقبتی را کاهش می‌دهد و مراقبت را از کنشی دوسویه به مسئولیتی یک‌جانبه تبدیل می‌کند. در مرحله سوم، استمرار این وضعیت، تجربه بازشناسی متقابل را مختل ساخته و زمینه شکل‌گیری سکوت حفاظتی، اجتناب هیجانی و خاموشی عاطفی را فراهم می‌آورد. در نهایت، در مرحله چهارم، تداوم این فرآیند موجب تحلیل تدریجی سرمایه عاطفی، کاهش احساس امنیت روانی، افت اعتماد متقابل و فرسایش صمیمیت می‌شود.

بر پایه این الگوی فرایندی، پژوهش حاضر این سازوکار را مدل فرایندی فرسایش چرخه پیوندآفرینی مراقبتی مفهوم‌پردازی می‌کند. این مدل بیانگر آن است که سلطه جنسیتی به‌طور مستقیم صمیمیت را کاهش نمی‌دهد، بلکه از طریق اختلال تدریجی در چرخه‌ای که وظیفه آن بازتولید مراقبت، اعتماد، بازشناسی و پیوند عاطفی است، زمینه فرسایش صمیمیت را فراهم می‌کند. بنابراین، آنچه در تجربه مشارکت‌کنندگان مشاهده شد، صرفاً کاهش تعاملات عاطفی نبود، بلکه تضعیف سازوکارهای اجتماعی‌ای بود که امکان شکل‌گیری و تداوم صمیمیت را فراهم می‌سازند.

از منظر این مدل، پیوندآفرینی مراقبتی فرایندی پویا و بازتولیدشونده است که در آن، نیازشناسی، پاسخ‌دهی مراقبتی، بازشناسی متقابل و عدالت رابطه‌ای به‌طور مستمر یکدیگر را تقویت می‌کنند و سرمایه عاطفی رابطه را افزایش می‌دهند. در مقابل، هنگامی که روابط قدرت مانع تحقق این فرآیندها شود، همان چرخه به‌تدریج وارد مسیر معکوس شده و به جای تولید پیوند، به فرسایش آن می‌انجامد. از این رو، فرسایش صمیمیت را باید نتیجه اختلال در عملکرد این چرخه دانست، نه صرفاً پیامد ضعف مهارت‌های ارتباطی یا تعارض‌های روزمره.

یافته‌های پژوهش همچنین نشان داد که این فرآیند ماهیتی انباشتی دارد. هر تجربه نادیده‌گرفته‌شدن، هر پاسخ مراقبتی ناکافی، هر بار سکوت به‌جای گفت‌وگو و هر تجربه بی‌عدالتی رابطه‌ای، بخشی از سرمایه عاطفی رابطه را تحلیل می‌برد. اگرچه هر یک از این رخدادها ممکن است به‌تنهایی کم‌اهمیت به نظر برسد، اما استمرار آنها موجب تغییر تدریجی کیفیت رابطه و کاهش ظرفیت آن برای بازتولید صمیمیت می‌شود. به همین دلیل، مشارکت‌کنندگان غالباً از دور شدن تدریجی سخن می‌گفتند، نه از فروپاشی ناگهانی رابطه.

در مجموع، مدل فرایندی برآمده از داده‌ها نشان می‌دهد که بازتولید سلطه جنسیتی، اختلال در فرآیندهای مراقبتی، تضعیف بازشناسی متقابل و تحلیل سرمایه عاطفی، چهار حلقه به‌هم‌پیوسته یک فرآیند واحد هستند که به فرسایش چرخه پیوندآفرینی مراقبتی منجر می‌شوند. این مدل، روایت‌های پراکنده مشارکت‌کنندگان را در قالب یک تبیین منسجم سازمان می‌دهد و نشان می‌دهد که چگونه روابط نابرابر قدرت، از خلال تعاملات روزمره و تجربه‌های به‌ظاهر کوچک، به کاهش صمیمیت در زندگی زناشویی می‌انجامند.

شکل ۱. مدل فرایندی برآمده از داده‌ها

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که رابطه میان سلطه جنسیتی و صمیمیت زناشویی را نمی‌توان به رابطه‌ای مستقیم و خطی فروکاست. برخلاف رویکردهایی که نابرابری جنسیتی را عمدتاً به عنوان عاملی مؤثر بر رضایت یا کیفیت روابط زناشویی در نظر می‌گیرند، یافته‌های این پژوهش نشان داد که اثر سلطه جنسیتی از طریق زنجیره‌ای از فرایندهای اجتماعی و رابطه‌ای تحقق می‌یابد. در این فرایند، بازتولید روابط نابرابر قدرت و هنجارهای جنسیتی، ظرفیت زوجین برای نیازشناسی و پاسخ‌دهی مراقبتی را محدود می‌کند، اختلال در فرایند مراقبت به تضعیف بازشناسی متقابل و ادراک عدالت رابطه‌ای می‌انجامد و در ادامه، با فرسایش تدریجی سرمایه عاطفی، صمیمیت زناشویی را کاهش می‌دهد. بنابراین، دستاورد اصلی پژوهش حاضر صرفاً تأیید پیوند میان نابرابری جنسیتی و کاهش صمیمیت نیست، بلکه تبیین سازوکار اجتماعی و رابطه‌ای تبدیل نابرابری قدرت به فرسایش تدریجی پیوند عاطفی است.

نخستین یافته نشان داد که سلطه جنسیتی در تجربه مشارکت‌کنندگان، بیش از آنکه در قالب اقتدار آشکار و رسمی ظاهر شود، از طریق کنش‌های روزمره، تقسیم نامتقارن مسئولیت‌های مراقبتی، کنترل منابع، طبیعی‌سازی نقش‌های جنسیتی و انتظار از زنان برای سازگاری و حفظ ثبات خانواده بازتولید می‌شود. این یافته با مفهوم نظم جنسیتی کانل و مطالعات جدید درباره بازتولید نابرابری جنسیتی در خانواده همخوان است (کانل، ۲۰۰۹، دویچ، ۲۰۰۷، ریسمن، ۲۰۱۸). از این منظر، روابط جنسیتی در تعاملات اجتماعی و نهادهای مختلف به طور مستمر تولید و بازتولید می‌شوند. همچنین، با دیدگاه بوردیو درباره سلطه نمادین سازگار است که تداوم نابرابری را صرفاً نتیجه اجبار مستقیم نمی‌داند، بلکه آن را حاصل درونی‌شدن و مشروعیت‌یافتن هنجارهای مسلط تلقی می‌کند. یافته حاضر در عین همسویی با این دیدگاه‌ها، بر پیامد رابطه‌ای این فرایند تأکید بیشتری دارد: سلطه جنسیتی زمانی به مسئله‌ای برای صمیمیت تبدیل می‌شود که در کنش‌های روزمره، ظرفیت زوجین برای مراقبت متقابل و تولید ارزشمندی در رابطه را تحت تأثیر قرار دهد.

دومین یافته مهم پژوهش، اختلال در فرایندهای نیازشناسی و پاسخ‌دهی مراقبتی بود. داده‌ها نشان داد که در روابطی که در آنها مناسبات قدرت نابرابر است، نیازهای عاطفی یکی از زوجین ممکن است کمتر دیده یا شنیده شود و پاسخ‌دهی به این نیازها به تدریج کاهش یابد. این یافته با مدل فرایند بین‌فردی صمیمیت ریس و همکاران همخوان است که شکل‌گیری صمیمیت را وابسته به

خودافشایی، ادراک شریک به عنوان فردی فهم کننده و پاسخ دهی مراقبت کننده می داند (ریس و همکاران، ۲۰۰۴، ریس و گابل، ۲۰۱۵، چن و لیائو، ۲۰۲۱). همچنین با دیدگاه فینی و کالینز (۲۰۱۵) درباره نقش روابط مراقبتی در رشد فردی و رابطه‌ای سازگار است. بالین حال، یافته پژوهش حاضر نکته‌ای فراتر از این تبیین‌های خرد نشان می‌دهد: پاسخ دهی مراقبتی صرفاً محصول مهارت یا انگیزه فردی نیست، بلکه در بستر توزیع قدرت و هنجارهای جنسیتی شکل می‌گیرد. از این رو، مراقبت را می‌توان همزمان یک کنش بین فردی و یک فرایند اجتماعی دانست که کیفیت و توزیع آن از ساختار قدرت در رابطه تأثیر می‌پذیرد.

سومین یافته به پیامد اختلال در مراقبت، یعنی تضعیف بازشناسی متقابل و عدالت رابطه‌ای، مربوط بود. تجربه‌هایی مانند سکوت حفاظتی، اجتناب هیجانی، انکار احساسات و احساس نادیده گرفته شدن نشان داد که برخی زوجین برای حفظ ثبات ظاهری رابطه، به تدریج از بیان نیازها و احساسات خود صرف نظر می‌کنند. این یافته را می‌توان با نظریه بازشناسی هونت (۱۹۹۵) تبیین کرد، زیرا هنگامی که نیازها، احساسات و تلاش‌های فرد توسط دیگری دیده و ارزشمند تلقی نمی‌شود، تجربه بازشناسی آسیب می‌بیند و پیامد آن می‌تواند کاهش اعتماد، تعلق و ارزشمندی رابطه‌ای باشد. همچنین، یافته حاضر با ادبیات عدالت رابطه‌ای همسو است که ادراک نابرابری در قدرت، مسئولیت‌ها و مراقبت را با کاهش کیفیت و رضایت رابطه مرتبط می‌داند. بالین حال، اهمیت یافته حاضر در آن است که بازشناسی و عدالت را صرفاً پیامدهای نهایی سلطه جنسیتی نمی‌داند، بلکه آنها را حلقه‌های واسطی در فرایند انتقال نابرابری ساختاری به تجربه زیسته زوجین معرفی می‌کند.

برآیند این فرایند در مفهوم فرسایش سرمایه عاطفی و تضعیف پیوند زوجی آشکار شد. فاصله عاطفی، کاهش اعتماد و تعلق، کاهش رضایت زناشویی و تضعیف حمایت متقابل نشان داد که فرسایش صمیمیت الزاماً نتیجه یک تعارض شدید یا یک رویداد منفرد نیست، بلکه می‌تواند پیامد انباشت اختلالات کوچک و مکرر در فرایند مراقبت، بازشناسی و عدالت باشد. این یافته به فهم پویای صمیمیت کمک می‌کند، به این معنا که صمیمیت نه یک وضعیت ثابت، بلکه دستاوردی رابطه‌ای است که در تعاملات روزمره تولید، حفظ یا فرسوده می‌شود.

بر مبنای پیوند این یافته‌ها، مهم‌ترین دستاورد نظری پژوهش، مفهوم پردازی مدل فرایندی فرسایش چرخه پیوند آفرینی مراقبتی است. این مدل نشان می‌دهد که صمیمیت زناشویی از عملکرد موفق چرخه‌ای شامل نیازشناسی، پاسخ دهی مراقبتی، بازشناسی متقابل و عدالت رابطه‌ای و از طریق بازتولید سرمایه عاطفی شکل می‌گیرد. در مقابل، تداوم روابط نابرابر قدرت می‌تواند این چرخه را مختل کرده و آن را از مسیر پیوند آفرینی به مسیر فرسایش سوق دهد. از این منظر، نوآوری پژوهش حاضر در کنار هم قرار دادن عناصر قدرت، مراقبت، بازشناسی و عدالت در قالب یک فرایند پویاست، به گونه‌ای که بتوان چگونگی انتقال ساختارهای اجتماعی به تجربه روزمره صمیمیت را توضیح داد.

از این منظر، مدل پیشنهادی را می‌توان حلقه واسطی میان نظریه‌های کلان جامعه‌شناختی و نظریه‌های خرد روابط بین فردی دانست. نظریه نظم جنسیتی کانل، منشأ و تداوم ساختاری نابرابری را توضیح می‌دهد، نظریه سلطه نمادین بورديو سازوکار طبیعی شدن و مشروعیت یافتن آن را روشن می‌سازد، نظریه بازشناسی هونت پیامدهای این نابرابری را برای تجربه ارزشمندی و تعلق تبیین می‌کند و مدل فرایند بین فردی صمیمیت، نقش پاسخ دهی شریک را در شکل گیری پیوند عاطفی نشان می‌دهد. پژوهش حاضر این دیدگاه‌ها را در یک زنجیره فرایندی به یکدیگر متصل می‌کند و نشان می‌دهد که ساختارهای قدرت چگونه از طریق دگرگون کردن فرایندهای مراقبتی،

بازشناسی و عدالت رابطه‌ای، به تجربه کاهش صمیمیت تبدیل می‌شوند. از این حیث، مدل ارائه‌شده ظرفیت آن را دارد که به‌عنوان یک مفهوم میان‌برد، ارتباط میان ساختار اجتماعی و کنش‌های روزمره زوجین را توضیح دهد.

این یافته‌ها از منظر جامعه‌شناسی خانواده، دلالت مهمی نیز برای نحوه فهم تحکیم خانواده دارند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پایداری و کیفیت رابطه صرفاً با کاهش تعارض یا افزایش مهارت‌های ارتباطی تضمین نمی‌شود، بلکه کیفیت توزیع قدرت، مسئولیت‌های مراقبتی و امکان بازشناسی متقابل نیز اهمیت دارد. بنابراین، مداخلات آموزشی و خانواده‌محور، در کنار آموزش مهارت‌های گفت‌وگو و حل تعارض، می‌توانند مؤلفه‌هایی مانند سواد عاطفی، مراقبت متقابل، مشارکت در تصمیم‌گیری، عدالت رابطه‌ای و آگاهی از سازوکارهای بازتولید نابرابری جنسیتی را نیز دربرگیرند. چنین رویکردی به‌جای تمرکز صرف بر اصلاح رفتار فردی، زمینه‌های رابطه‌ای و اجتماعی فرسایش صمیمیت را نیز مورد توجه قرار می‌دهد.

در این میان، یافته پژوهش درباره مراقبت اهمیت ویژه‌ای دارد. مراقبت زمانی می‌تواند به پیوندآفرینی منجر شود که از یک وظیفه جنسیت‌زده و یک‌سویه به کنشی آگاهانه، اخلاقی و متقابل تبدیل شود. بنابراین، ارزش‌هایی مانند احترام متقابل، همدلی، انصاف، مسئولیت‌پذیری و تعهد اخلاقی می‌توانند در کنار عدالت رابطه‌ای، زمینه تقویت چرخه پیوندآفرینی مراقبتی را فراهم کنند. همچنین، توجه به بازنمایی‌های فرهنگی و رسانه‌ای روابط جنسیتی می‌تواند در اصلاح تصورات مربوط به نقش‌های زن و مرد، مسئولیت‌های خانوادگی و ارزش اجتماعی مراقبت مؤثر باشد.

با وجود این، یافته‌ها باید در پرتو محدودیت‌های پژوهش تفسیر شوند. مطالعه حاضر بر تجربه مشارکت‌کنندگان در زمینه فرهنگی شهر یزد متمرکز بود، از این رو، انتقال یافته‌ها به سایر بافت‌های اجتماعی نیازمند احتیاط است. همچنین، ماهیت کیفی پژوهش امکان آزمون روابط علی میان مؤلفه‌های مدل را فراهم نمی‌کند. بنابراین، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده مدل ارائه‌شده را با روش‌های کمی و طولی در گروه‌های اجتماعی و فرهنگی متنوع‌تر آزمون کنند و نقش عواملی مانند طبقه اجتماعی، اشتغال زنان، سرمایه فرهنگی، دینداری و مصرف رسانه را در تقویت یا تضعیف چرخه پیوندآفرینی مراقبتی بررسی کنند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان مقاله از همکاری صمیمانه مشارکت‌کنندگان در پژوهش تشکر و قدردانی می‌کنند.

منابع

- ایزدی، م.، همایی، ر.، جاپروند، ح.، و جوهری فرد، ر. (۱۴۰۴). پیش‌بینی کیفیت زناشویی براساس عدالت زناشویی و معنویت زناشویی در پرستاران زن متأهل شهر اهواز، *مجله علمی پژوهشی جنسیتی‌شناسی*، ۳۹۴(۴)، ۳۹۴-۴۰۲.
<https://doi.org/10.22118/jsmj.2025.522477.3891>
- دباغی، ح.، محمدی، ک.، و جمشیدی، س. (۱۴۰۲). تجربه زنان از تقسیم کار خانگی، *زن در توسعه و سیاست*، ۲۲(۱)، ۱۴۳-۱۶۷.
<https://doi.org/10.22059/jwdp.2023.358844.1008338>
- شایسته، ز.، خدای، ع.، عزیزی، ج.، و بیرقی‌پناه، ا. (۱۴۰۴). ارائه مدل راهبردهای مقاومت زنان در مواجهه با نابرابری جنسیتی درون خانواده: مطالعه موردی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، *پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی/اسلامی*، ۴(۸)، ۱-۲۱.
<https://doi.org/10.22034/api.2026.2086858.1685>
- شیخ قمی، ن.، و بهمنی، م. (۱۴۰۴). تحولات و تغییر شکل و ماهیت نوین ازدواج و خانواده، *همایش ملی تحولات و چالش‌های نوین تجردگرایی، خانواده و تربیت*.

- علیمردانی صومعه، س. (۱۴۰۰). بررسی نقش مهارت ارتباطی و فنون حل تعارض در پیش‌بینی رضایت زناشویی زوجین، نشریه دستاوردهای روانشناسی بالینی، ۱۷(۱)، ۱۲-۱. <https://doi.org/10.22055/jacp.2021.34557.1159>
- غفاری، م.، و رمضانی، ن. (۱۳۹۸). عدالت زناشویی و کیفیت زناشویی: نقش واسطه‌ای پرخاشگری ارتباطی پنهان، فصلنامه خانواده‌پژوهی، ۶۰، ۴۸۷-۵۰۳. https://jfr.sbu.ac.ir/article_97785.html
- کرای، ا.، و پیرساقی، پ. (۱۴۰۲). تعارضات زناشویی، تاب‌آوری و ساختار توزیع قدرت در خانواده به عنوان پیش‌بین‌های کیفیت زناشویی زنان دارای همسر نظ‌نامی: یک تحلیل تشخیصی، روانشناسی نظ‌نامی، ۱۴(۵۳)، ۱۵۱-۱۷۲. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25885162.1402.14.53.7.6>
- میرکاظم، ن.، شریعتمدار، آ.، و فرحبخش، ک. (۱۴۰۴). مقایسه نگرش به ابراز هیجانات همسر در زنان با صمیمیت عاطفی بالا و پایین، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۱۶(۱)، ۳۲-۱. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2023.72543.3076>
- نیازی، م.، سیادتیان آرانی، س.ج.، و گودرز، ز. (۱۴۰۴). پدیدارشناسی تجربه زیسته زوجین با رضایت زناشویی بالا، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۶۱، ۲۱۸-۱۹۱. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2025.75982.3204>
- Bourdieu, P. (2001). *Masculine domination*. Stanford University Press.
- Carlson, D. L., Miller, A. J., & Sassler, S. (2018). Stalled for whom? Change in the division of particular housework tasks and their consequences for middle- to low-income couples, *Socius*, 4(1), <https://doi.org/10.1177/2378023118765867>
- Chen, W. L., & Liao, W. T. (2021). Emotion regulation in close relationships: The role of individual differences and situational context, *Frontiers in Psychology*, 12(1), 1-11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.697901>
- Connell, R. (2009). *Gender in world perspective*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. (2020). *Confronting equality: Gender, knowledge and global change*. Routledge.
- Connell, R. W. (1990). The State, Gender, and Sexual Politics: Theory and Appraisal. *Theory and Society*, 19(5), 507-544. <http://www.jstor.org/stable/657562>
- Debrot, A., Cook, W. L., Perrez, M., & Horn, A. B. (2012). Deeds matter: Daily enacted responsiveness and intimacy in couples' daily lives, *Journal of Family Psychology*, 26(4), 617-627. <https://doi.org/10.1037/a0028666>
- Debrot, A., Meuwly, N., Muise, A., Impett, E. A., & Schoebi, D. (2017). More than just sex: Affection mediates the association between sexual activity and well-being, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(3), 287-299. <https://doi.org/10.1177/0146167216684124>
- Deutsch, F. M. (2007). Undoing gender, *Gender & Society*, 21(1), 106-127. <https://doi.org/10.1177/0891243206293577>
- English, T., John, O. P., & Gross, J. J. (2013). Emotion regulation in close relationships. In J. A. Simpson & L. Campbell (Eds.), *The Oxford handbook of close relationships* (pp. 500-513). Oxford University Press.
- Erber, R., & Erber, M. W. (2024). *Intimate relationships: Issues, theories, and research*. Routledge.
- Falconier, M. K., & Kuhn, R. (2019). Dyadic coping in couples: A conceptual integration and a review of the empirical literature, *Frontiers in Psychology*, 10, 571. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00571>
- Farahmand, M., & Baharloui, M. (2022). Strategies of resistance and rethinking: Women's experience in the process of gender inequality within the family, *Social Development Quarterly*, 16(3), 27-62. 27-62. {in Persian} <https://doi.org/10.22055/qjsd.2022.32512.2158>
- Feeney, B. C., & Collins, N. L. (2015). A new look at social support: A theoretical perspective on thriving through relationships, *Personality and Social Psychology Review*, 19(2), 113-147. <https://doi.org/10.1177/1088868314544222>

- Feeney, B. C., & Collins, N. L. (2015). Thriving through relationships, *Current Opinion in Psychology*, 1, 22-28. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2014.11.001>
- Risman, B. J. (2018). *Where the millennials will take us: A new generation wrestles with the gender structure*. Oxford University Press.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process, *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Honneth, A. (1996). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. MIT Press.
- Joel, S., Eastwick, P. W., Allison, C. J., Arriaga, X. B., Baker, Z. G., Bar-Kalifa, E., ... Wolf, S. (2020). Machine learning uncovers the most robust self-report predictors of relationship quality across 43 longitudinal couples' studies, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(32), 19061-19071. <https://doi.org/10.1073/pnas.1917036117>
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (2020). Research on marital satisfaction and stability in the 2010s: Challenging conventional wisdom, *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 100-116. <https://doi.org/10.1111/jomf.12635>
- Knudson-Martin, C., & Mahoney, A. R. (Eds.). (2009). *Couples, gender, and power: Creating change in intimate relationships*. Springer Publishing Company.
- Laurenceau, J. P., Rivera, L. M., Schaffer, A. R., & Pietromonaco, P. R. (2004). Intimacy as an interpersonal process: Current status and future directions. In *Handbook of closeness and intimacy*, Psychology Press, 71-88.
- Lincoln, Y.S., Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2010). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Publications.
- Overall, N. C., & McNulty, J. K. (2016). What type of communication during conflict is beneficial for intimate relationships? *Current Opinion in Psychology*, 13(1), 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.03.002>
- Randall, A. K., & Bodenmann, G. (2017). Stress and its associations with relationship satisfaction, *Current Opinion in Psychology*, 13(1), 96-106. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.010>
- Reis, H. T., & Gable, S. L. (2015). Responsiveness, *Current Opinion in Psychology*, 1, 67-71. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.01.001>
- Reis, H. T., Clark, M. S., & Holmes, J. G. (2004). Perceived partner responsiveness as an organizing construct in the study of intimacy and closeness. In *Handbook of closeness and intimacy* (pp. 211-236). Psychology Press.
- Reis, H. T. (2018). Intimacy as an interpersonal process. In *Relationships, well-being and behaviour*, 113-143. Routledge.
- Ridgeway, C. L. (2011). *Framed by gender: How gender inequality persists in the modern world*. Oxford University Press.
- Sharifi Saei, Mohammad Hossein, & Azadarmaki, Taghi. (2021). Women's power and resistance in the Iranian family: Women's narrative of cultural resistance strategies in the family. *Iranian Journal Of Cultural Research*, 14(1), 1-36. <https://sid.ir/paper/1051581/en>

- Shockley, K. M., Clark, M. A., Dodd, H., & King, E. B. (2021). Work-family strategies during COVID-19: Examining gender dynamics among dual-earner couples with young children, *Journal of Applied Psychology*, 106(1), 15-28. <https://doi.org/10.1037/apl0000857>
- Van Yperen, N. W., & Buunk, B. P. (1990). A longitudinal study of equity and satisfaction in intimate relationships, *European Journal of Social Psychology*, 20(4), 287-309. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420200403>